

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nuša Cigula

Izkušnje družine v programu Krepitev družine

Magistrsko delo

Ptuj, 2022

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nuša Cigula

Izkušnje družine v programu Krepitev družine

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo

Mentorica: doc. dr. Alenka Gril

Ptuj, 2022

ZAHVALA

Zahvaljujem se svoji mentorici, doc. dr. Alenki Gril, za podporo in strokovno svetovanje, pri pisanju magistrskega dela.

Zahvaljujem se svoji družini, da mi je omogočila študij in me spodbujala na vsakem koraku.

Hvala tudi vsem ostalim, ki so mi v vseh teh letih stali ob strani.

Izkušnje družine v programu Krepitev družine

Povzetek magistrskega dela

V magistrskem delu predstavljam izkušnje družin v programu Krepitev družine. Čeprav program v Ameriki uporabljajo že desetletja, je v Sloveniji v uporabi le zadnjih nekaj let. V programu družine spoznavajo družinsko dinamiko in socialne veščine ter svoje vloge, ki so vloga staršev in vloga otrok. V teoretičnem delu v ospredje postavljam družino in predstavim definicijo družin, družine s številnimi izzivi, dinamiko družine in povezavo socialnega dela z družinami. Predstavim preostale obstoječe programe, ki delujejo na področju družin, in podrobneje opišem program Krepitev družine.

V magistrskem delu se sprašujem, kakšna je bila izkušnja družin v programu Krepitev družine, kaj so s programom pridobili ali izgubili, ali so se zgodile kakšne večje spremembe in kako so bili zadovoljni s sodelovanjem. O svojih izkušnjah so poročale izbrane družine, in sicer sem to predstavila s pomočjo kvalitativne analize. Intervjuvanci so bili starši, ki so sodelovali v programu Krepitev družine.

Ugotovila sem, da so bile družine zadovoljne s sodelovanjem v programu. Pridobile so veliko novih informacij in izkušenj, saj so v programu prejeli nova teoretična znanja o tehnikah in načinih vzgoje, o komunikaciji, socialnih veščinah in reševanju težav. Ta znanja so podkrepili s praktičnimi izkušnjami, ki so v njihovo družino vnesla pozitivne spremembe v odnosih in povezanosti družine. S sodelovanjem v skupini so starši in otroci tudi sami vadili socialne veščine in s preostalimi člani zgradili sproščeno klimo v skupini.

Ključne besede: družina, socialno delo z družino, preventivni program, Krepitev družine.

Family's Experiences in Strengthening Families Program

Master's Thesis Abstract

In my master's thesis I present the experiences of families in the Strengthening Families program. Although the program has been used in America for decades, it has only been in use in Slovenia for the last few years. In the program, families learn about family dynamics and social skills, as well as their roles, which are the role of a parents and the role of a child. In the theoretical part, I focus on the family and present the definition of families, families with many challenges, the dynamics of the family and the connection of social work with families. I present the remaining existing programs working in the field of families and describe the Strengthening Families program in more detail.

In my master's thesis, I research what the experience of families in the Strengthening Families program was, what they gained or lost with the program, if there were any major changes and how satisfied they were with the cooperation. I received the findings from family reports on their experience and through qualitative analysis. The interviewees were parents who participated in the Strengthening Families program.

I found that the families were satisfied with participation in the program. They gained a lot of new information and experience, as they received new theoretical knowledge about techniques and methods of education, communication, social skills and problem solving. They reinforced this knowledge with practical experiences that brought positive changes in their family relationships and connections to their family. By participating in the group, parents and children also practiced social skills and built a relaxed climate in the group with the other members.

Keywords: family, social work with families, prevention program, Strengthening Families Program.

KAZALO VSEBINE

1	TEORETIČNI UVOD.....	1
1.1	UVOD.....	1
1.2	DEFINICIJA DRUŽINE.....	1
1.2.2	Pravila, vloge in psihološke naloge v družini.....	3
1.3	DRUŽINE S ŠTEVILNIMI IZZIVI.....	4
1.4	DRUŽINSKA DINAMIKA.....	6
1.5	SOCIALNO DELO Z DRUŽINO	8
1.6	PROGRAMI V PODORO DRUŽINAM V SLOVENIJI	10
1.7	PROGRAM KREPITEV DRUŽINE.....	12
1.7.1	Delo s starši	14
1.7.2	Delo z otroki in mladostniki.....	17
1.7.3	Delo z družino kot skupino.....	20
2	PROBLEM.....	21
3	METODOLOGIJA	23
3.1	Vrsta raziskave	23
3.2	Merski instrument.....	23
3.3	Populacija in vzorec.....	24
3.4	Zbiranje podatkov	24
3.5	Obdelava in analiza podatkov	25
4	REZULTATI	26
4.1	OPIS DRUŽINE.....	26
4.2	DRUŽINSKI ODNOSI	27
4.3	UDELEŽENCI V PROGRAMU KREPITEV DRUŽINE	28
4.4	VKLJUČITEV V PROGRAM KREPITEV DRUŽINE	29
4.5	RAZLOGI ZA VKLUČITEV	30
4.6	OPIS SODELUJOČIH V PROGRAMU KREPITEV DRUŽINE	31
4.7	OPIS PROGRAMA.....	32
4.8	IZKUŠNJE V PROGRAMU.....	35
4.9	SPREMEMBE V DRUŽINI	36
4.10	SPREMEMBE PROGRAMA	37
5	RAZPRAVA	39
6	SKLEPI	44
7	PREDLOGI	45

8	UPORABLJENA LITERATURA	47
9	PRILOGE.....	50
9.1	VPRAŠALNIK	50
9.2	INTERVJUJI.....	51
9.3	ODPRTO KODIRANJE.....	74
9.4	OSNO KODIRANJE.....	83

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 UVOD

V magistrskem delu raziskujem izkušnje družin v programu Krepitev družine. V teoretičnem delu je moj namen predstaviti nekaj splošnih dejstev o družini in njeni definiciji, kdo jo sestavlja in kakšna so medsebojna razmerja. Poudarek je na družinah s številnimi izzivi, pri katerih je predstavljena dinamika družine, za boljše razumevanje njenih odnosov. V poglavju Socialno delo z družino so predstavljeni koncepti, metode in tehnike dela v socialnem delu ter vloga socialne delavke pri sodelovanju z družino. Ker magistrsko delo naslavlja izkušnje družine v programu Krepitev družine, podrobneje predstavim program in njegovo delovanje po skupinah – delo s starši, delo z otroki in mladostniki in delo z družino kot skupino. S pomočjo kvalitativnega raziskovanja in kvalitativne analize so predstavljeni pridobljeni rezultati, torej opis programa in izkušnje družinskih članov.

1.2 DEFINICIJA DRUŽINE

Definicija družine se nenehno spreminja in ima za vsako osebo drugačen pomen. V fakulteti smo se poučili o tipih družine. Preko teh definicij smo prevzemali, kaj pojem družina pomeni. Vendar se zaradi modernizacije in globalizacije definicija spreminja. Tudi tipi družin so se močno spremenili, od osnovne definicije, da je družina skupnost staršev, ki so poročeni, in otroci. Nastajajo nove definicije. Tukaj se postavlja tudi vprašanje, zakaj je potrebno določiti pojem družine. Žele (2011, str. 18) pove, da »[p]otreba po novi opredelitvi ter predvsem pravni ureditvi teh novih oblik družinskega življenja povsem legitimno bazira na ekonomskih in človeku lastnih sociološko znanih vzgibih po predvidljivosti in določljivosti«.

Čacinovič in Mešl (2020, str. 46) predstavita psihološko definicijo družine kot male skupine, ki jo sestavljata dva ali več posameznikov, ki imajo skupne motive in cilje, pravila, norme in vrednote ter razmeroma trajno izoblikovane vloge, ki uravnavajo delitev dela, hierarhijo moči, način komuniciranja in čustvene odnose.

V družinskem zakoniku (2017) je družina življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice.

Že v teh dveh definicijah lahko vidimo razliko med samim številom članov, ki so potrebni, da gradijo družino. V nekaterih definicijah sta za družino potrebna dva, v nekaterih pa najmanj trije, tretji član je ponavadi otrok. Prave oblike družine ni in posledično se tudi definicije med seboj razlikujejo.

Avtorica Švab (2001, str. 179) ugotavlja, da ni mogoče postaviti enoznačne definicije družine, in meni, da je ne potrebujemo. Potrebujemo vednost o pluralnosti družinskih oblik in nasprotjih v družinskem življenju, ki jih ugotavlja sociologija. Družinsko življenje je kompleksno, raznoliko, spremenljivo (Švab, 2001, str. 179).

SURS (b. d.) navede osnovne tipe družin glede na razmerje med zakonci, zunajzakonskimi partnerji, starši in otroci. Osnovni tipi družine so zakonski par brez otrok, zakonski par z otroki, mati z otroki, oče z otroki, zunajzakonska partnerja brez otrok in zunajzakonska partnerja z otroki.

Vključitev zunajzakonskih partnerjev in s tem homoseksualnih skupin in partnerjev v družinski zakonik je zahtevala potreba po zmanjšanju diskriminacije le-teh in pridobitev pravic, kot je pravica do sklepa partnerske zveze. To se je zgodilo komaj v prejšnjem desetletju. Vse bolj se v Sloveniji, enako kot v Ameriki, uveljavljajo lezbične in gejevske družine, sčasoma dobivajo vse enake pravice družinskega zakonika, a jim pravica do posvojitve tukaj v Sloveniji še ni priznana. Težko se jim je izpostaviti, saj je njihova skupnost še vedno videna kot nekaj nenaravnega. Pluralnost družinskih oblik onemogoča postavljanje enotne definicije družine.

Zakonski heteroseksualni par z otroki, ki ga imamo v mislih, ko rečemo tradicionalna ali konvencionalna družina, komajda opravičuje to oznako, saj po statistikah v Sloveniji predstavlja le še dobro polovico družinskih oblik. Kljub šibki številčni prevladi pa pri nas še vedno velja za normo družinskega življenja. Zaradi upada deleža družin, ki smo jih dolgo dojemali kot tradicionalne, in zaradi drugih znakov, ki so posledica sprememb družine, mnogi govorijo o zatonu družine (Urek, 2005, str. 156).

Čačinovič Vogrinčič (1998, str. 23) zapiše, da je družinska skupina prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in ki s svojimi značilnostmi vpliva na osebnost otroka v vseh fazah

njegovega razvoja. Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, ki ga otrok mora internalizirati. Otrok si pomembnih drugih ne more izbrati; internalizirati mora svet, ki ga pomembni drugi določajo zanj.

1.2.2 Pravila, vloge in psihološke naloge v družini

Avtorici Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2020, str. 88) zapišeta, da za pravila v družini velja, da so nujna, saj zagotavljajo ohranitev družine in ravnanje v varnih mejah. Ko se pravila v družini izoblikujejo, je jasno, kako so se izoblikovala in zakaj so potrebna, a zanimivo je, da potem pravila zaživijo svoje lastno življenje, postanejo neodvisna in preprosto veljajo. Ko se v pogovoru ubesedijo, se dogaja, da imajo družinski člani zelo različne sezname pravil; pravila, ki so na videz ista, razumejo zelo različno. Soustvarjanje razvidnosti pravil je dobra, produktivna naloga socialnega dela z družino na drugi ravni. A naloga ni preprosta. Družinska pravila so pravila, v skladu s katerimi družina živi, pa vendar so člani družine pogosto presenečeni, ko postanejo razvidna.

Procesi ustvarjanja rešitev zahtevajo spremembe vlog, torej vlog, ne osebnosti. Socialnopsihološka definicija vloge, ki jo uporabljamo, se glasi (Richter, 1971, 1972): vloga je celota zavestnih, delno ozaveščenih in nezavednih pričakovanj vedenja, ki ga pripisujemo v družinah drug drugemu: *pričakovano vedenje od matere, pričakovano vedenje od očeta, pričakovano vedenje od otroka*. Vloge so vedno vzajemne, gre za vzajemno pričakovana vedenja v odnosu med otrokom in mamo, otrokom in očetom, bratom in sestro. Vsaka sprememba v vlogi spremeni vedenje obeh. Vsaka sprememba ene vloge v družini povzroči spreminjanje vseh vlog (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 90).

Podobno kot s pravili, se v procesu soustvarjanja rešitev dela na razvidnosti vlog, ki jih družinski člani oblikujejo. Na te vpliva družinsko okolje in njeno delovanje, kaj je pravzaprav vloga staršev in otrok, kdo je tisti, ki skrbi za druge, kdo pomaga otrokom med učenjem, kdo prevzema finančno podporo itd. Razprava o vlogah pripomore v družini prav tako k razporeditvi obremenjenosti in kaj spremeniti, da se delo enakomerno porazdeli med člane, kot to, kaj lahko posamezni član prispeva v družini. Preko vlog se učijo otroci socializacije. Vsaka faza teži k spremembam vlog v družini, saj nekatere družine potrebujejo več časa, da se privadijo na nove spremembe kot druge.

Psihološka naloga družine je, da na svoj poseben, edinstven način obvlada neskončne razlike med posamezniki in ustvari skupino, ki bo omogočila srečevanja, soočanja in odgovornost za ravnanje (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 92).

Vsaka oseba je edinstvena kot njeno mišljenje, čustvovanje, spopadanje z izzivi itn. Naloge v skupini se navezujejo na vloge v družini, kdo prevzema kakšno vlogo. Navezujejo se tudi na sposobnost članov, da si med seboj zaupajo in se odkrito pogovorijo o svojih težavah – medsebojna povezanost družine. Za dobro razumevanje se mora družina pogovoriti o medsebojni skrbi, pomoči in bližini. Pomemben koncept pri tem je sposobnost za konflikt, po Mertens (1976) pridobljena, naučena sposobnost posameznika, da zazna konflikt za motenimi interakcijami in komunikacijami, ga prepozna in se z njim spoprime, da bi ga bodisi začel reševati bodisi zmožel živeti z njim. Nekatere družine se morajo naučiti ravnati s konflikti, da bi jih znali rešiti, saj so družine konflikte skupine.

1.3 DRUŽINE S ŠTEVILNIMI IZZIVI

Družine s številnimi izzivi se v vsakodnevnem življenju srečujejo s številnimi notranjimi in zunanjimi stresorji, pogosto povezanimi s težkimi življenjskimi pogoji, ki povzročijo preobremenitve in destabilizacijo družine. Mnoge med njimi nimajo zadovoljenih osnovnih potreb, nenehno so postavljene pred različne izzive (npr. iskanje službe z majhnimi možnostmi za zaposlitev, nizki dohodki za preživetje, nezmožnost pomagati otrokom pri šolskih zadevah) (Mešl in Kodele, 2016, str. 43).

Izzivi, s katerimi se soočajo družine, lahko izvirajo iz različnih življenjskih področij. Slej ko prej se določeni izzivi na življenjskih področjih začnejo med seboj povezovati in vplivati en na drugega. Vries in Bouwkamp (2002, str. 15) predstavita ta življenjska področja:

- somatično področje: telesni svet;
- psihično področje: osebni svet razmišljanja in doživljanja;
- socialno področje: medosebni svet odnosov, tj. kontekst, v katerem so ljudje v intimnem (partner, družina, sorodniki in prijatelji) ali bolj poslovnem, toda vedno v neposrednem odnosu do drugih (pri delu, v šoli, zdravstvu itd.);

- materialno področje: svet stvari, od katerih je odvisno naše materialno stanje (finance, stanovanje, mestna četrt, hrana, delovne razmere);
- družbeno področje: kontekst, ki stoji neposredno nad medosebnim področjem, kot so: večje kulturne, politične in verske skupnosti, odnosi med njimi in tudi socialna, politična in ekonomska gibanja, na primer: feminizem, fašizem in inflacija ter državne ustanove in službe.

Problemi nastanejo, ko zastane premagovanje težav v odnosu ali v družini. To se zgodi takrat, kadar nihče ne izrazi svojih potreb, frustracij ali občutkov ali kadar za to ni prostora v družini. Zgodi se, da se človek ne zaveda svojih potreb, da se boji drugega raniti ali pa da ga žalost preveč boli. Taki razlogi so lahko tudi vzrok, zaradi katerega drugi družinski člani ne omogočijo prostora za izražanje teh občutkov (Vries in Bouwkamp, 2002, str. 29).

V jeziku socialnega dela je družina vedno na prvem mestu, šele kasneje sledijo izzivi, s katerimi se družina sooča. S uporabo takšnega jezika se opolnomoči družino. Tako se tudi družinski člani spoznajo z jezikom socialnega dela. Prav tako govorimo o izzivih, s katerimi se sooča družina, in ne o problemih. Bauer in Wiezorek (2016, str. 13) v svojem članku govorita o ranljivih družinah. S to formulacijo se družina postavlja na drugo mesto. V članku tudi razloži svoj pomen uporabe ranljive družine. Tukaj je kategorizacija ranljivosti usmerjena na to, na kakšne načine družina sprejema odgovornost za skrb in vzgojo otroka, kako družinski člani skrbijo drug za drugega in se podpirajo med seboj. Zaradi naše spreminjajoče se sodobne družbe ranljiva družina opazno ne zmore (več) opravljati brezpogojno in samoumevno svojih socialnih nalog. Celotna družina tako postane še posebej ranljiva in ogrozi svojo družbeno funkcijo.

Družinam s številnimi izzivi je pogosto skupno to, da lahko družina prejema pomoč različnih strokovnjakov, ki sodelujejo z družino le na posameznem področju (npr. finančna stiska, stanovanjska stiska, razveza, rejništvo, nasilje). Za ljudi, ki se srečujejo s številnimi stresi, je lahko sicer izkušnja specializirane, poglobljene pomoči na enem področju dobrodošla, a se v praksi žal mnogokrat pripeti, da je pomoč preveč razdrobljena. Tako se lahko zgodi, da je družina preobremenjena z raznoliko pomočjo, zelenih sprememb pa ni, saj je vsak strokovni delavec usmerjen predvsem k reševanju dela problema, preko katerega je vstopil v sodelovanje z družino (Mešl in Kodele, 2016, str. 44).

Delo z družino s številnimi izzivi zahteva veliko znanja in prilagajanja. Kljub vsem kompetencam, ki jih ima strokovna delavka ali delavec, je to delo lahko naporno in vsak lahko doživi občutke strahu, kako postopati naprej. Tukaj socialno delo zagovarja, da ima tudi tišina svoj pomen. Takrat se venomer lahko vrnemo na začetek in z družinskimi člani pogledamo na njihovo zgodbo s perspektive moči ter jo tako dodatno okrepimo in opolnomočimo. Mešl in Kodele (2016, str. 53) opomnita, da lahko življenjske okoliščine družin s številnimi izzivi v človeku, ki se pridruži v kompleksno družinsko realnost zgolj v delčku celotne zgodbe, sprožijo skrb, občutke nemoči, strah, tudi obup. Lahko pa v srečanjih z družinskimi člani, v spoznavanju njihove življenjske poti in načinov spoprijemanja z izzivi človek občuti navdih, se navduši nad močjo doseganja vsakodnevnih uspehov, izkusi, kako odpornost družine in posameznih članov prispeva k uspešnemu iskanju poti za pozitivno delovanje, kljub številnim stresom in tveganjem.

Sodelovalno socialno delo z družinami s številnimi izzivi v skupnosti pomeni novo paradigmo sodelovanja z družino. Pred socialne delavke in družine postavlja nove izzive. Izzive tveganja, ko stopamo po še neuhojenih poteh, negotovost neznanega. V sodobnem socialnem delu z družino smo soustvarili možnosti za razvijanje novih načinov pomoči ljudem, ki ob negotovosti s sabo prinašajo dragocenost sodelovanja, neslutene priložnosti ustvarjanja novega (Mešl in Kodele, 2016, str. 63).

V programu Krepitev družin največkrat sodelujejo družine s številnimi izzivi, naj bodo to družine, ki potrebujejo pomoč pri vzgoji, družine, ki so doživele travme ali družine, ki bi želele izboljšati medsebojne odnose in družinsko dinamiko. Namen programa je, da družine s številnimi izzivi pouči o teorijah vzgoje in družinske dinamike ter na praktičnih primerih ali s pomočjo igre vlog vpelje teorijo v prakso. Na primer, kako otrokom postaviti meje in kako jih obdržati.

1.4 DRUŽINSKA DINAMIKA

Da bi socialne delavke lahko bolj učinkovito in uspešno pomagale družinam s številnimi izzivi, morajo pridobiti znanje o razvidnosti in dinamiki družine. Pri tem spoznavamo psihološke procese, ki se odvijajo v družini, da jih postavimo v ospredje za več razvidnosti. Razumevanje psihologije družine je del programa Krepitev družine, saj se dela na vrednotah, vlogah in sodelovanju družinskih članov.

Družina je naš prvi stik s socializacijo, prav zaradi tega ima velik vpliv, kako se gradijo medsebojni odnosi z bližnjimi in okolico. V družini se učimo o ljubezni, zaupanju, osnovnih potrebah, avtonomnosti itn. Načini, kako se spopadamo z izzivi, so prav tako odvisni od navad, ki smo jih razvili v družini.

V tradiciji pomoči, ki je usmerjena na odnose, zavzemajo partnerski in družinski odnosi posebno mesto. Na splošno so zelo intenzivni osebni odnosi, v tem smislu, da:

- a) so ljudje vsak dan skupaj in delijo področja življenja (kvantitativni aspekt);
- b) želijo zaradi krvne in ljubezenske zveze drug drugemu nekaj pomeniti in se počutijo odgovorne (kvalitativni aspekt).

Zato imajo partnerski in družinski odnosi tako velik vpliv, pozitiven ali negativen, na posamezne družinske člane (Vries in Bouwkamp, 2002, str. 60).

Za znanje razvojnosti družinske poti potrebujemo znanje o družinskih življenjskih potekih, kako so ti časovno določeni. Ti so v pomoč v raziskovalnih pogovorih z družino. V zadnjih letih se značilnosti družinskih življenjskih potekov spreminjajo, saj se povečuje čas odhoda otroka od doma in ustvarjanje družine, kdaj partnerji ali zakonci dobijo prvega otroka. Boljka (2017, str. 50) razloži, da pluralizacija in individualizacija življenjskih potekov prav zato vplivata tudi na spremembe v pojmovanju otroštva, vzgoje in starševskih funkcij nasploh. Po Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2020, str. 72) je značilen družinski življenjski potek predstavljen kot zaporedje dogodkov, ki pomenijo določeno kvalitativno spremembo v življenjskih možnostih in strategijah družinske skupnosti. Predstavlja življenjski potek jedrne družine od vzpostavitve zakonske oz. partnerske zveze do smrti zakoncev oz. partnerjev.

Zaradi družinskih razvojnih potekov se mora družina večkrat reorganizirati, da lahko sledi spremembam družinskih članov. Družine se morajo reorganizirati, da bi se prilagodile razvoju in spremembam svojih članov, saj kakršnakoli sprememba pri posamezniku povzroča spremembe pri drugih družinskih članih (Nichols, 2010, str. 103–104). Značilnost družin pa je, da se, tako kot drugi kompleksni sistemi, ne spreminjajo v gladkih, postopnih procesih, temveč ob posameznih večjih dogodkih, ki sprožijo reorganizacijo (npr. rojstvo otroka, razveza), ali pa takrat, ko se nakopiči več dogodkov. Obdobju rasti in sprememb pogosto sledijo obdobja relativne stabilnosti, v katerih se spremembe stabilizirajo (ibid.).

Prehodi tako v družino prinesejo spremembe, s katerimi se družinski člani skušajo sprijazniti in nanje navaditi. Pri tem imata veliko vlogo dve temeljni potrebi človeka. To sta potreba po avtonomiji in potreba po povezanosti. Pri potrebi po avtonomiji po Vries in Bouwkamp (2002, str. 25) želimo biti to, kar smo, se razvijati in odkrivati, kar nosimo v sebi. Pri potrebi po povezanosti zapišeta, da (ibid.) kot posamezniki obstajamo le v odnosu do drugih. Samo ob njih lahko doživljamo samega sebe kot človeka. Zaradi tega želimo, da nas drugi vidijo in sprejmejo v naši posebnosti takšne, kakršni smo. Potrebo po avtonomiji in potrebo po povezanosti po Čačinovič Vogrinčič (1998, str. 10) razberemo v psihološki nalogi družine: neskončna raznolikost individualnih razlik govori o potrebi posameznika po avtonomiji, neodvisnosti, po tem, da bi se ga videlo, slišalo in da bi smel in znal skrbeti zase; potreba po povezanosti pa priča o hkratni nuji, da je taisti posameznik umeščen v skupino, povezan z njo, da zna skrbeti za druge. Tako je družina neizogiben prostor soočenja in odgovornosti zato, da bi vsak družinski član obvladal ravnanje z avtonomijo in s povezanostjo.

1.5 SOCIALNO DELO Z DRUŽINO

Danes imamo izdelane teoretične koncepte, doktrino in metode socialnega dela z družinami. Ključni koncepti, ki zagotavljajo strokovno kompetentno delo, so koncepti soustvarjanja, koncept delovnega odnosa, koncept IDPP in koncept dela z družino na dveh ravneh (Čačinovič Vogrinčič, 2016, str. 23).

Socialno delo je široko obsegajoče delo z ljudmi na različnih področjih. Pristopi, ki jih v socialnem delu uporabljamo, so namenjeni približevanju ljudi in delu z njimi. Rešitve se iščejo in gradijo skupaj z ljudmi, ki potrebujejo pomoč. Ena izmed kompleksnejših področij socialnega dela je delo z družino. Lahko gre za delo s posameznikom ali skupino, odvisno od želje oz. obveznosti vključenosti družinskih članov. Socialno delo z družino se pojavi tam, ko je družina v iskanju rešitve in potrebuje pomoč pri soočanju z različnimi psihosocialnimi problemi. Kaj zajema socialno delo z družino v jeziku socialnega dela, ki je vselej spoštljiv in izrečen iz perspektive moči, predstavita avtorici Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2020).

Predmet socialnega dela z družino je soustvarjanje rešitev za kompleksne psihosocialne probleme družin. Fokus je jasen: socialno delo z družino je usmerjeno k rešitvi, proces

pomoči je proces soustvarjanja rešitev. Pridružimo se družini v skupnosti. V delovnem odnosu se pridružimo družini tam, kjer nima rešitve, je ne najde (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 30).

V socialnem delu z družino so se leta in leta razvijali koncepti in pristopi, ki bi najbolj pomagali družinam pri iskanju rešitev svoje problematike. V ospredju je soustvarjanje. Poudarek je na skupnem delu, kjer so vsi glasovi družinskih članov slišani in enakopravni. Mobilizirajo se viri moči družine, dela se tudi na njeni razvidnosti in ozaveščenosti.

Socialna delavka mora biti za delo z družino opremljena z znanjem o družinski dinamiki, psihologiji družine in kako opravljati socialno delo, saj so to med seboj prepletajoča se področja. Družinski člani so tisti, ki so eksperti iz lastnih izkušenj. Sami najbolj vedo, kaj čutijo, mislijo, menijo. Socialna delavka skrbi, da je prostor za pogovor vedno odprt. Socialne delavke prevzamejo vlogo spoštljivih in odgovornih zaveznic. »Socialna delavka v soustvarjalni proces poveže vse, ki so lahko udeleženi pri spremembi, ki jih družina potrebuje, da bi lahko sprejela številne izzive, rešila stiske in uresničila svoje možnosti« (Čačinovič Vogrinčič, 2016, str. 23).

V praksi socialnega dela z družino se uporabljata dva pomembna koncepta pomoči. To sta koncept delovnega odnosa in izvirni delovni projekt pomoči. Zavzemata se za soustvarjanje, kjer eksperti iz lastnih izkušenj sodelujejo s socialno delavko (odgovorno in spoštljivo zaveznico), da bi skupaj soustvarili rešitve z iskanjem virov moči – pogled s perspektive moči.

Izvirni delovni projekt pomoči se soustvari v delovnem odnosu, in sicer se soustvarjajo izvirni delovni projekti pomoči, ki vključujejo obe ravni dela. Soustvarjene rešitve, zaželeni razpleti, ki se oblikujejo v delovnem odnosu, se prevajajo v akcijo, v dejanja, v konkretne korake, ki dogovore udejanjijo (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 53).

Poimenovanje izvirni delovni projekti pomoči izhaja iz posebnosti te pomoči, da so ti projekti izvirni, saj so vedno znova oblikovani na novo, prilagojeni vsaki družini posebej, glede na potrebe, ki jih družina ima. Poimenovanje 'projekt' sledi namenu, da so naloge zastavljene časovno, kjer se ozaveštuje vsake spremembe. Projekt je deloven, ker družina uvaja spremembe in opravlja konkretne naloge, v katere se vključujejo vsi družinski člani.

Ena izmed pomembnejših tem v raziskovanju družine je komunikacija. Z le-to se namreč določajo vloge, pravila, norme, vzpostavljajo spremembe. Je del razvidnosti in

ozaveščenosti, dve sposobnosti družinskih članov in družine kot celote, da lahko ustvarja rešitve v delovnem odnosu. Za dobro komunikacijo so potrebna kongruentna sporočila. Kongruentna sporočila (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 85) so tista, v katerih povemo, kar mislimo, čutimo in prispevamo v družinsko razvidnost. To so komunikacije, ki jih zmoremo, ker jih lahko utemeljimo na temeljnem občutku o lastni vrednosti in samospoštovanju, ki ga imamo. Kako se te pretvori, se učijo tako starši kot otroci v programu Krepitev družine. Slišati se more vsak glas, saj lahko le tako družina sestavi svojo sliko resničnosti.

1.6 PROGRAMI V PODPORO DRUŽINAM V SLOVENIJI

V Sloveniji imamo ustanovljene programe za podporo družini. Nekatere programe izvajajo nevladne organizacije, nekatere pa tudi javni zavodi, kot so CSD ali ZD. Nekatere programe financira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ). Programi so namenjeni svetovanju, podpori družini. Nudijo jim pomoč pri zadovoljevanju različnih potreb. Namen spremljanja teh programov je krepiti družinsko blaginjo. Inštitut RS za socialno varstvo (Narat & Petrič, 2021) je leta 2021 izdal poročilo o izvajanju programov v podporo družini v letu 2020. V poročilu sta izpostavljeni dve vrsti programov: programi centrov za družine in programi psihosocialne pomoči otrokom in staršem.

S programi v podporo družini zmanjšujemo neenakosti v družbi, krepimo položaj ranljivih družin ter prispevamo k večji socialni vključenosti družin in posameznikov. Predvsem so ti programi namenjeni otrokom, mladostnikom in njihovim družinam, saj skrb za zdrav razvoj naše mlade generacije predstavlja skrb za vso družbo. Programi so dolgoročni, brezplačni in široko dostopni ter temeljijo na sodobnih konceptih podpore in (samo)pomoči (MDDSZ, 2022). Vrste teh programov so Centri za družine, Večgeneracijski centri in programi psihosocialne pomoči otrokom in staršem, katerih opis sledi v nadaljevanju.

MDDSZ (2022) predstavi Centre za družine kot prostor za druženje različnih generacij, za krepitev socialnih vlog posameznika, podporo pri lažjem usklajevanju družinskega in poklicnega življenja ter prostor za izmenjavo dobrih praks in pozitivnih izkušenj. Poleg

tega Centri omogočajo izobraževalne in praktične delavnice o razvijanju pozitivnega starševstva, izvajajo počitniške aktivnosti za otroke in organizirajo občasno varstvo otrok.

Po vsej Sloveniji imamo večgeneracijske centre, ki vsakodnevno ponujajo brezplačne delavnice, namenjene socialnemu vključevanju, izobraževanju ter medkulturnemu in medgeneracijskemu povezovanju. Dejavnosti so zasnovane tako, da so čim bolj pestre in zanimive ter da ob njih udeleženci pridobijo spretnosti in znanja, ki jih lahko uporabijo pri delu ter v vsakdanjem življenju. Centri nudijo tudi informacije o storitvah s področja preprečevanja in odpravljanja socialnih stisk in težav ter prostore za neformalno druženje in srečevanje (MDDSZ, 2022).

Programi psihosocialne pomoči otrokom in staršem so na drugi strani usmerjeni v bolj individualen pristop ter so namenjeni zmanjševanju čustvenih stisk, učenju družinskih članov učinkovite komunikacije in pozitivne navezanosti v družini, izboljšanju socialnih kompetenc otrok, izboljšanju sposobnosti obvladovanja čustev, gradnji pozitivne samopodobe idr. Zastavljeni so predvsem preventivno, npr. preventivno učenje reševanja raznovrstnih problemov, preventivno zmanjševanje vedenjskih in čustvenih težav ipd. (Narat & Petrič, 2021, str.6).

Vse več družin potrebuje pomoč, kar v poročilu IRSSV o spremljanju izvajanja programov v podporo družini v letu 2020 (Narat & Petrič, 2021) tudi navedejo kot sklepno ugotovitev: »Predvsem so precej višje številke, v smislu, da je ponekod na primer precej višje število uporabnikov (zelo očitno je to pri vključevanju mladostnikov).« Življenjske okoliščine pripomorejo k nakopičenosti problemov v družini. K temu je v zadnjih dveh letih pripomogel tudi COVID-19, ki je družinam povzročil dodatne travme. Družine ne vedo, kateri so primerni viri za spoprijemanje z izzivi, posledično »[n]enehna prizadevanja za preživetje povzročajo preobremenjenost in destabilizacijo družine« (Mešl in Ilešič Toš, 2020, str. 117). Tukaj se začne delo prej naštetih programov, da družina dobi podporo iz okolja, ki jo v tistem trenutku potrebuje.

1.7 PROGRAM KREPITEV DRUŽINE

Program Krepitev družine (Strengthening Families Program, 2020) je program, podprt na dokazih svojega uspeha, namenjen usposabljanju starševskih, otroških socialnih in družinskih veščin, sestavljen iz 14 lekcij, namenjen za družine s številnimi izzivi. V programu starši in otroci sodelujejo skupaj in vsak zase. Teh veščin se starši in otroci naučijo v 14-ih lekcijah. Vsaka lekcija traja dve uri. Program se je izkazal kot »uspešen v odvrčanju zasvojenosti« (Macklem, 2014, str. 85). Program je zasnovan iz treh sestavnih delov: tečaj krepitev družinskih veščin, tečaj krepitev starševskih veščin in tečaj krepitev otroških socialnih veščin. Vsi trije tečaji vsebujejo priročnike za vodje skupin. Program je razvila psihologinja dr. Karol Kumpfer na Univerzi v Utah-u v Ameriki, od koder tudi izvira ta program. V Sloveniji ga izvajajo CSD-ji, kakšne nevladne organizacije, kot so Ars Vitae, Inštitut Utrip, Zveza KZA Slovenije itn.

Starši se učijo o razvojnih pričakovanjih, kako obvladovati stres, kako nagraditi otroka za dobro vedenje, postavljanje ciljev, kako na pozitiven način predati informacijo otroku, o strategijah komuniciranja, reševanju problemov in postavljanju mej. Otroci se učijo socialnih in komunikacijskih veščin, kako rešiti problem in kako vztrajati. Družine skupaj udeležujejo te veščine preko iger (Macklem, 2014, str. 85).

Program je preventiven, saj se preko učenja udeleženci učijo, kako postopati v različnih situacijah, da bi preprečili stisko, ki bi lahko družino doletela ob soočanju z izzivom. Pravočasno rešiti stisko je pomembno, saj po Lamovec (1998, str. 15): »[č]e se oseba s specifično ranljivostjo znajde v izraziti ali dolgotrajni stresni situaciji in ostane brez socialne opore, se verjetnost duševne stiske in iz nje izvirajočih motenj bistveno poveča. Stiska se lahko stopnjuje v krizo.«

Zaradi svoje uspešnosti se je razvilo več različic programa glede na kulturo in različne starosti otrok, namreč SFP (0-3) za novorojenčke do otrok, starih tri leta, SFP (3-5) za otroke, stare med tri in pet let, SFP (12-16) za otroke, stare med 12 in 16 let. V letu 2011 so razvili program SFP (7-17) za starše in njihove otroke med sedmim in sedemnajstim letom starosti z novimi znanjem o razvoju možganov in poškodbah le-teh pri uživanju alkohola in drog v času najstništva (Strengthening Families Program, 2020). Veliko samostojnih raziskovalcev je opravilo evalvacijo programa. Dobili so pozitivne

informacije o uspešnosti programa pri zmanjšanju uporabe prepovedanih substanc in zmanjšanju prestopništva z izboljšanjem družinskih vezi (ibid).

Program Krepitev družine (Strengthening Families Program, 2020) našteje naslednje dejavnike tveganja (ki lahko vodijo k uporabi drog in duševnim stiskam mladih):

- zanemarjanje;
- pomanjkanje ljubezni, skrbi in podpore;
- konflikti v družini;
- težave pri spoštljivi komunikaciji;
- neobstoječa ali prestroga vzgoja;
- pomanjkanje nadzora;
- poraba drog pri starših;
- stresni življenjski dogodki;
- izpostavljenost nasilju ali zlorabi;
- majhna pričakovanja pri šolski uspešnosti ali šolski neuspeh;
- pomanjkanje družinskih običajev, tradicij;
- nizka samopodoba.

Dejavniki tveganja lahko vplivajo na različne načine na dinamiko družine. V družini je potrebno spregovoriti o dejavnikih tveganja in jih prepoznati, da lahko družina in socialna delavka delajo na rešitvi in pomoči pri premagovanju le-teh. Zato je potrebno izboljšati veščine staršev in otrok, k čemur spodbuja program Krepitev družine. Starši se v tem programu (Strengthening Families Program, 2020) učijo o naslednjih varovalnih dejavnikih:

- močna, ljubeča vez med starši in otroki;
- funkcionalen, lahko nadzorovan dom;
- delno popustljiva, konsistentna vzgoja;
- jasna pravila proti uporabi drog;
- nadziranje otroških aktivnosti in njihovih prijateljev;
- visoka pričakovanja in vpletenost staršev;
- obiskovanje šole in uspešnost;
- družinski rituali in tradicije;
- starši kot dobri vzorniki pri uporabi drog.

1.7.1 Delo s starši

Delo s starši v programu Krepitev družin zajema naslednje, v priročniku na kratko opisane lekcije, ki vsebujejo naloge, teme in vaje:

1. *Predstavitev in oblikovanje skupine*

V prvi lekciji se družine med seboj spoznajo. V uvodnem srečanju so sporočila splošne narave. Oblikujejo se skupine; to pomeni, da se ustvari skupina, v kateri je možno sodelovati, se pogovarjati in kjer je lahko slišan vsak glas. Naloga staršev je, da na izroček, ki ga da vodja, napišejo stvari, ki so jim všeč na sebi. Sledi pogovor o spremembah in o tem, kako se ljudje učimo. Za domačo nalogo starši dobijo opazovanje otrokovega lepega vedenja.

2. *Sposobnosti otrok in obvladovanje stresa*

Spregovorijo o teoriji spremembah otrok. Sledi razprava, kako primerne so katere dolžnosti za otroke te starosti. Učenje skupine, kaj je stres. Skupaj s skupino se zberejo ideje o tem, kaj lahko naredijo, ko ne morejo več ignorirati vedenja svojega otroka. Sledi vaja na tehnikah sprostitve. Za domačo nalogo morajo starši odigrati otrokovo igro. Njihova naloga je, da otrokovo vedenje nagradijo in ignorirajo, kadar naredijo nekaj, kar staršem ni všeč.

3. *Nagrade*

V tej lekciji starši spoznavajo pomembnost nagrad. So načini za pomoč otroku, da se nauči zaželenih vedenjskih navad. Najmočnejši nagradi za otroke sta pozornost in pohvala starša. Skupina skupaj predela 6 pomembnih stvari pri nagrajevanju. To so: 1. takoj (čas), 2. stik z očmi, 3. zaželena s strani otroka, drugače ni nagrada, 4. živahna – slišati navdušenje, 5. redna, na začetku in 6. neposredna – povejte natančno, kaj vam je bilo všeč.

4. *Cilji in namen*

Člani skupine se pogovorijo o razvoju otroka, spoznavajo faze razvoja. Vodja s starši razpravlja o postavljanju ciljev. Ti morajo biti zastavljeni konkretno, kot na primer biti odgovoren je konkretni vedenjski cilj narediti opravila brez opominjanja.

5. Zaznavanje in ignoriranje

Pri tej lekciji se starši učijo načine ignoriranja. Otroci potrebujejo pozornost staršev. Starši se morajo naučiti ignorirati nezaželeno vedenje otroka, tako da ga ne gledajo in z njim ne govorijo.

6. Komunikacija 1: boljši odnosi

S komunikacijo se lahko izboljšajo odnosi v družini, zato je pomembno, da se družina nauči, kako komunicirati med seboj. V skupini se člani pogovorijo, kaj je vloga govorca in kaj poslušalca. Vodja razdeli skupino v manjše skupine in skupaj vadijo komuniciranje.

7. Komunikacija 2: družinski sestanki

Vodja skupine povabi starše k vaji komuniciranja s partnerji ali člani skupine. Vadijo komunikacijske veščine, ki so jih dobili v prejšnji lekciji. Sledi pogovor o družinskih sestankih, zakaj jih je dobro imeti, kako jih izpeljati in kako naj bi izgledali. Družinski sestanki so pomembni za več družinske enotnosti, več sodelovanja v družini in manj konfliktov, več ljubezni in medsebojnega spoštovanja, več organiziranosti družine in izogibanju krize v zadnjem trenutku ter za gradnjo spretnosti in sposobnosti.

8. Alkohol, tobak, droge in družine

Namen te lekcije je ozavestiti starše, da njihova uporaba in odnos do drog vpliva na odnos in bodočo uporabo drog njihovih otrok. Vodja opiše vlogo staršev pri zaščiti ranljivih, zelo rizičnih otrok. Skupina se pogovori o vplivu staršev na otroke, kaj oni prenašajo na njih in kaj so stari starši prenesli na njih. Kljub težavam, s katerimi se soočajo ranljivi otroci, še vedno lahko postanejo uspešni in odgovorni posamezniki. Starši lahko pomagajo takšnemu otroku tako, da se naučijo vzgojnih veščin, namenijo svojemu otroku pozornost in čas. Skupina se pogovori, zakaj mladi uporabljajo alkohol, tobak in droge.

9. Reševanje težav in dajanje navodil

Starši se pogovorijo o reševanju težav. Skupina predela namige oz. dajanje navodil. Navodila, ki delujejo, so: pridobiti otrokovo pozornost, natančna razlaga, kaj želite, kratka razlaga, uporaba vljudnega, neomajnega glasu, otroku recite, ne sprašujte in bodite vztrajni, nagradite zaželeno vedenje. Starši v tej lekciji spoznajo, kaj je starševska igra.

10. Postavljanje mej 1: vedenje, ki ga ni mogoče ignorirati

Skupina razpravlja o postavljanju mej. Starši se spoznajo s štirimi načini, kako pomagajo otrokom, ki potrebujejo več kot le opomin ali opozorilo, da morajo upoštevati navodila. Obstajajo štirje načini, kako postaviti meje:

- opažanje in ignoriranje: nagradite lepo, ignorirajte grdo,
- pozitivna praksa (otrok vadi vedenje, ki je zaželeno),
- minuta premora (odstranitev težave od otroka, na primer otroku se vzame igrača ali odstranitev otroka od težave, na primer minuto mora presedeti v svoji sobi),
- kaznovanje (namen kaznovanja je prizadeti bolečino, ampak ne fizično, na primer kakšna prepoved).

11. Postavljanje mej 2: urjenje postavljanja mej

V tej lekciji se učijo o kaznovanju. Namen kaznovanja je, da otroka nekaj naučimo, tako da ga prizadenemo – včasih pa samo, da prizadenemo bolečino z namenom, da izrazimo jezo. Stranski učinki kaznovanja so odpor do starša, nizka samozavest otroka, strah pred staršem, nestanovitno vedenje, vedenjski izbruh, sproščanje jeze na nedolžni osebi, posnemanje, »kar seješ, to žanješ« (če so starši jezni, agresivni, bodo tudi otroci takšni do njih). Namigi, kako se otrok ne sme disciplinirati, so poniževanje, grajanje in vpitje ter prazne grožnje.

12. Postavljanje mej 3: reševanje vedenjskih težav

Skupina na praktičnih primerih ugotavlja, kako rešiti težave. Vodja se pogovori s starši o postavljanju mej, z njimi sočustvuje in jim da vedeti, da sami najbolj poznajo svoje otroke. Spodbuja jih, da odkrito govorijo o praktičnih težavah ali načelnih ugovorih, kljub temu, da morda v nove tehnike ne verjamejo.

13. Oblikovanje in izvajanje vedenjskih programov

Vodja starše prosi, da predlagajo primer težavnega vedenja. Skupaj potem izpolnijo vzorčni načrt za spreminjanje vedenja. Z vsako družino posebej vodja oblikuje program za spreminjanje vedenja. Namigi za učinkovito vzgojo so:

- naučite svojega otroka, da razmišlja o čustvih in potrebah drugih;
- postavite mu meje in ga naučite samoobvladovanja;

- delajte na tem, da se z otrokom razumete;
- pogovorite se z otrokom o njegovih občutkih;
- najдите čas za svojega otroka.

14. Kako izvleci in zadržati več lepega vedenja

Skupina razpravlja o ohranjanju lepega vedenja. Vodja predstavi naslednje predloge: nagraдите vedenje manj pogosto, poiščite naravne nagrade (nematerialne), nagrade ukinjajte počasi. Vodja skupine prosi člane, da povedo, kaj so pridobili od skupine, in jih spodbudi, da nadaljujejo s programi spremembe vedenja, dajanjem nagrad in postavljanjem mej. Starši prejmejo potrdilo o dokončanju tečaja.

1.7.2 Delo z otroki in mladostniki

Delo z otroki in mladostniki v priročniku zajema naslednje, na kratko opisane lekcije, ki vsebujejo naloge, teme in vaje:

1. Pozdrav in pravila

Otroci se prvič predstavijo in skupaj z vodjo ustvarijo ploščice z imeni. Vodja predstavi program in kaj bodo v programu delali. Z otroki se pogovori, kaj so pravila in te tudi skupaj določijo.

2. Poslušanje

Skupina razpravlja o poslušanju in govorjenju, kaj je pogovor. Skupina se pogovori o veščinah poslušanja: glej osebo v oči, imej prijeten obraz, postavljalj vprašanja in ne prekinjalj.

3. Govorjenje

V tej lekciji se vodja z otroki pogovori o veščinah govorjenja, kdaj je primeren čas za pogovor z nekom. Ostale pomembne veščine govorjenja so: glej osebo v oči, imej prijazen obraz in glas, ne govori preglasno ali pretiho, ne stoj preblizu ali predaleč in nadaljuj pogovor (izmenjujejo se vprašanja in deljenje informacij). Vodja otrokom predstavi, kako

lahko na vljuden način nekoga prekinemo. Otrokom se prav tako predstavi, kaj je pohvala in kako jo podamo.

4. Nagrajevanje lepega vedenja

Otroci spoznajo, kako pomagajo svojim staršem biti boljši starši. Vodja predstavi čarobna pravila uspeha, ki pomagajo drugim spremeniti način vedenja. To je nagradi, kar ti je všeč in ignoriraj, kar ti ni všeč. Nagrajuje se lahko s pohvalo, o kateri so se učili v prejšnji lekciji. Otroci se učijo, kdaj je primeren čas, da nekoga ignorirajo.

5. Reči »ne« in se izogniti težavam

Otroci se učijo, kako reči »ne«. Obstajajo štirje koraki: prenehaj delati, kar delaš (poimenujte težavo), premisli o tem, kar bi se lahko zgodilo, reci ne in najdi nekaj drugega, kar bi lahko počel. Vodja razpravlja o posledicah, ki sledijo, kadar se za nekaj odločimo. Otroci morajo premisliti o verbalnih in neverbalnih načinih, kako reči ne.

6. Komunikacija 1: srečnejše družine

Skupina se pogovori, kako izboljšati medsebojno komunikacijo v družini. Vodja vodi razpravo z otroki, kakšne so lahko skupne težave pri družinskih pogovorih (premalo skupnega časa, družine preživljajo skupni čas ob dejavnostih, ki onemogočajo dovolj pogovora, nekateri starši nočejo poslušati in nekateri otroci ne govoriti, nekateri družinski pogovori se razrastejo v spore, nekateri starši imajo veliko težav in skrbi ter se hitro razjezijo). Otroci spoznajo nasvete za boljši družinski pogovor. Otroci se učijo uporabljati sporočila »jaz«. Ostale osebne komunikacijske veščine, ki jih vodja predstavi otrokom, so: reci eno stvar naenkrat, reci dobre stvari, bodi jasen glede stvari, ki so ti všeč in ki jih želiš, reci, kar želiš, ne govori namesto drugih, ne prepiraj se, ne reci »vedno« ali »nikoli«, razen, če to resno misliš.

7. Komunikacija 2: pogovor, ko potrebujemo pomoč

V tej lekciji se otroci učijo, kako drugim zaupati svoje težave in kako se počutijo. Razpravljajo o različnih primerih, kako rešiti težave.

8. Alkohol, tobak, droge in otroci

Vodja skuša predstaviti otrokom na enostaven način, kaj so to droge in o tem, zakaj jih ljudje uporabljajo. Podrobneje se pogovorijo, kaj je alkohol, tobak in različne vrste drog

ter kako lahko ti vplivajo na otroke in ljudi na splošno. Razpravljajo, kaj narediti, ko jim kdo ponudi droge in kako reči ne.

9. Reševanje težav

Skupina razpravlja o reševanju težav in kako jih rešiti v petih korakih. Ti koraki so: najdi težavo, odloči se, kaj želiš, da se zgodi, navedi vse svoje ideje za rešitev težave, izberi najboljšo idejo in preizkusi svojo idejo, če deluje. Te preizkusijo z igro vlog.

10. Uvod v starševsko igro

Vodja otrokom predstavi starševsko igro. Iz tega se razvije pogovor o navodilih in kakšna so jasna navodila: povej eno stvar naenkrat, razločno in lahko razumljivo, povej, kaj narediti namesto česa ne narediti.

11. Prepoznavanje občutkov

Otroci se učijo o čustvih. Ugotoviti poskušajo, kako prepoznati, kako se nekdo počuti (obrazna mimika, ga poslušamo, ga vprašamo). Vodja opomni, da se nekateri lahko v določenih situacijah počutijo drugače kot mi.

12. Soočanje s kritiko

V tej lekciji se otroci učijo, kaj je kritika – ta je lahko dobronamerna ali slabonamerna. Vodja predstavi načine, kako dati kritiko in kako jo sprejeti. Kako dati kritiko: izberi dober čas, glej osebo v oči, če je to vljudno, imej prijeten obraz in miren glas, če lahko, najprej reci nekaj lepega, povej, v čem je težava, in razloži, zakaj je to težava, ponudi rešitev ali pomoč, osebi se zahvali za njeno pozornost. Kako sprejeti kritiko: glej osebo v oči, če je to vljudno, poslušaj, postavljaljaj vprašanja, če ne razumeš, ne prepiraj se, reci, »Hvala, ker si mi to povedal«.

13. Obvladovanje jeze

Skupina se pogovori o obvladovanju jeze in o načinih izražanja jeze, ki niso v redu. Otroci naštevajo dobre načine obvladovanja jeze in slabe načine obvladovanja jeze. Vodja predstavi nadziranje jeze v petih korakih: ustavi se, premislite, kaj se zgodi, če izgubite nadzor, vprašajte se, zakaj ste zares jezni, umirite se in nagradite se.

14. Sredstva, pregled in podelitev diplom

V tej lekciji se otroci pogovarjajo, kje poiskati pomoč, ko jo potrebujejo. Skupaj ponovijo pet korakov reševanja težav, v primeru, da se na nikogar ne morejo obrniti. Vodja se z otroki pogovori o tipičnih načinih, s katerimi se lahko v svojih družinah, šoli ter sosesčini znajdejo v težavah. Ponovijo štiri korake, kako reči ne. Otroci poročajo, kaj so se naučili v programu Krepitev družin in prejmejo diplome za opravljen tečaj.

1.7.3 Delo z družino kot skupino

Dve pomembni lekciji pri delu z družino kot skupino sta naslednji dve igri:

- *Otrokova igra*: Namen »otrokove igre« je pomagati staršem in otrokom, da z veseljem preživijo čas skupaj in se počutijo bolje glede samih sebe. Otrokova igra bo prav tako pomagala izuriti spretnosti, da starši izvlečejo več zaželenega vedenja iz svojega otroka in manj nezaželenega. Starši se naučijo nove načine nagrajevanja zaželenega vedenja, zlasti socialnih nagrad. Socialne nagrade so stvari, ki jih otrok želi in ki se ne morejo kupiti, kot je na primer pohvala starša in zabavne aktivnosti, ki jih skupaj počnejo. Otrokova igra je prav tako korak proti temu, da se starši manj zanašajo na kaznovanje ali discipliniranje, da bi spremenili neprimerno vedenje. Otrokova igra je otrokov poseben čas, ki ga preživi s staršem, ko početa nekaj, kar si želi otrok. Vloga starša v tej igri je, da v tem času svojemu otroku posveti svojo nepretrgano pozornost. Nagradi lepo vedenje s svojo pozornostjo in komentarji ter skuša ignorirati manjše primere neprimernega vedenja. Starš ne postavlja vprašanj, podaja navodil ali kritizira (Kumpfer, 2010).
- *Starševska igra*: Starševska igra je preprosto čas za vajo novih načinov dajanja navodil otrokom. V starševski igri, za razliko od otrokove igre, starši usmerjajo dejavnost in pripravijo otroka, da naredi to, kar ga prosijo. Z drugimi besedami, starši obvladujejo situacijo. Pravila starševske igre so, da podajajo jasna in konkretna navodila, nalogo zadajo brez vprašanj, če bi otrok to želel narediti, nagradijo ubogljivost in izdajanje opozoril, če otrok ne upošteva navodil, in nagrajevanje upoštevanja navodil (Kumpfer, 2010).

2 PROBLEM

Pobuda za temo magistrske naloge o izkušnjah družinskih članov v programu Krepitev družine je prišla iz mojega uspešnega sodelovanja z organizacijo Ars Vitae, kjer že več let izvajajo ta program. V programu Krepitev družine sem sodelovala tudi sama, že dvakrat kot vodja skupine za otroke. Preko končne evalvacije programa so udeleženci pozitivno ocenjevali svoje izkušnje, zato sem se o tem odločila napisati magistrsko delo. Program obstaja že kar nekaj let, čeprav se v Sloveniji uporablja le zadnjih nekaj let. Program »Krepitev družin« je eden najbolj temeljitih preventivnih programov, ki deluje na področju obravnave družin, saj vključuje vso družino (Zveza klubov zdravljenih alkoholikov Slovenije, b. d.). Družinska dinamika vpliva na vse njene člane. Boljša kot je, boljše bo medsebojno razumevanje in sodelovanje družine. Pomembno je krepiti družine, kajti vsaka ima svojo dinamiko in simptomi, ki se odražajo pri otrocih, so navadno odraz te dinamike. Cilj programa je slišati otroke, se igrati z njimi, znati postaviti zdrave meje in pravila v družini (Zveza klubov zdravljenih alkoholikov Slovenije, b. d.). Raziskavo sem izvajala s pomočjo organizacije Ars Vitae, kjer sem tudi sama bila del programa Krepitev družine, in intervjuje opravljala s tamkajšnjimi uporabniki, ki so sodelovali v programu Krepitev družine. Narašča število družin s številnimi izzivi, zato so ti programi pomembni zaradi svoje preventivne naloge in pomoči, ki družinam nudijo. Glavni namen magistrskega dela je bilo raziskati, kakšne so bile izkušnje družinskih članov, saj je vsaka izkušnja posameznika pomembna. Namen magistrskega dela je prav tako bolje predstaviti program in ozvestiti družine o obstoju programa. Pri raziskovanju je razvidna uspešnost in učinkovitost programa – torej ali je program sestavljen tako, da družine same občutijo izboljšanje svojih odnosov. Zaradi uspešnosti se poveča povpraševanje za takšne programe in izvajanje. Cilji programa Krepitev družine se povezujejo s socialnim delom. »Cilj sodelovanja z družino v socialnem delu je krepitev moči družinskih članov, da bi lahko v prihodnosti oblikovali svojo pot zelenih izidov neodvisno od pomoči strokovnih služb« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 132).

Raziskovala sem, kakšne izkušnje so pridobili starši, ki so se udeležili in dokončali program Krepitev družine. Ta raziskovalni problem sem raziskovala skozi več raziskovalnih vprašanj:

1. Kako so starši zadovoljni s potekom programa, kaj bi spremenili ali želeli, da ostane enako?
2. Kaj menijo starši, da so s programom pridobili/izgubili?
3. Ali so se zgodile spremembe v družini po sodelovanju v programu Krepimo družine in kakšne so?
4. Kako starši opisujejo svojo izkušnjo sodelovanja in vsebine v programu Krepitev družine?
5. Ali družinski člani menijo, da je sodelovanje v programu Krepimo družine izboljšalo nekatere veščine, kot je komunikacija, reševanje težav, postavljanje pravil ... in kako?

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Izvedena raziskava je empirična (Mesec, 2009), saj sem zbirala novo, neposredno izkustveno gradivo s spraševanjem in aplikativna, saj vsebuje poročila, kako uspešne in učinkovite so nekatere tehnike in metode socialnega dela, ki jih vsebuje program, ter kako uspešen je pri reševanju problemov v družinah s številnimi izzivi. Prav tako je raziskava kvalitativna (Mesec, 2009), saj jo sestavljajo besedni opisi, ki sem jih tudi kvalitativno analizirala, torej kakšne so bile izkušnje družinskih članov pri sodelovanju v programi Krepitev družine. Empirično gradivo so tako besedni opisi sodelujočih v tem programu.

3.2 Merski instrument

Merski instrument, ki sem ga uporabila pri raziskavi, je delno standardiziran vprašalnik, saj so intervjuvanci bili tisti, ki so mi podali zanesljive informacije. S tem merskim instrumentom sem zbirala besedne opise. Ker je tema relativno nova, o programu pri nas še ni bilo veliko raziskanega, zato sem vprašalnik sestavila sama. Vsebuje 8 vprašanj s podvprašanji. Merski instrument se nahaja v Prilogi 8.1. Vprašanja sem sestavila in določila vrstni red že pred samim spraševanjem. Vsi intervjuvanci so dobili ista vprašanja, nekateri tudi kakšno podvprašanje. Če intervjuvanec v svojih odgovorih ni podal željenih informacij, sem ga s podvprašanji spodbudila k odgovoru na določeno vsebino. S podvprašanji sem pridobila bolj poglobljene odgovore in spodbudila sogovorce, da povedo kaj več o tem, kaj mislijo, menijo in kaj čutijo. Pred vsakim intervjujem sem svojim intervjuvancem tudi razložila, kako bo intervju potekal. Vprašanja so spodbudila intervjuvance k odgovarjanju o svoji izkušnji v programu Krepitev družine, o izkušnji preostalih družinskih članov, ki so sodelovali, k opisu zadovoljstva s programom, o medsebojnih družinskih odnosih ter opaznih spremembah po sodelovanju v programu.

3.3 Populacija in vzorec

Populacijo sestavljajo družine, ki bivajo na območju Slovenije in so že uspešno zaključile sodelovanje v programu Krepitev družin do maja 2022. Ker se programi odvijajo na različnih območjih Slovenije, bi težko dostopala do vseh družin in ker je teh družin, ki so se udeležile, v programu Krepitev družine veliko, sem se odločila za vzorčenje. Moj namen tudi ni odkriti posameznikov s posebnimi značilnostmi. Za vzorčenje sem uporabila priročni vzorec, torej skupino ljudi, ki mi je bila najbolj dostopna. To so bili starši, ki so bili vključeni v sodelovanje v programu Krepitev družin med leti 2018 in vključno do maja 2022. Ker sem sama v programu sodelovala že večkrat preko organizacije Ars Vitae, sem se nanjo tudi obrnila za pomoč pri vzpostavljanju stikov z družinami. Za sodelovanje se je odločilo osem družin, medtem ko so štiri odklonile. Ugotovitve značilnosti vzorca sem posplošila na celotno populacijo, kakor da veljajo za večino družin, ki so se udeležile programa Krepitev družine.

3.4 Zbiranje podatkov

Iz pregleda dokumentacije o sodelovanju družin v programu Krepitev družin prejšnjih let in leta 2022 sem tako pridobila njihove kontakte in jih povabila k sodelovanju preko telefona. Povabila sem več družin in se tudi predstavila, kdo sem ter moj namen zbiranja podatkov za magistrsko nalogo. K sodelovanju je privolilo le osem družin. Tako sem tudi izbrala priročen vzorec. Metoda, ki sem jo izbrala za pridobivanje podatkov, je bila spraševanje s pomočjo merskega instrumenta, ki je bil delno standardiziran intervju. Spraševanje je potekalo neposredno preko ustnega pogovora na osnovi vnaprej delno pripravljenega vprašalnika. Intervjuvanih je bilo 8 oseb, ki so reprezentirale svojo družino, ki je sodelovala v programu Krepitev družin. Dva pogovora sta bila opravljena v mesecu aprilu 2022, preostalih šest pa v mesecu maju 2022. Nekateri intervjuji so potekali v pisarnah organizacije Ars Vitae, saj sem tam lahko nemoteno opravila intervju s sogovorniki. Z nekaterimi pa sem intervju opravila na prostem, v bližini njihovega doma ali pa preko videoklica v programu Zoom. Sama sem prevzela vlogo spraševalca, medtem ko so bili starši vprašanci. Usmerjala sem pogovor, postavljala sem vprašanja, starši pa so nanje odgovarjali. Prednost neposrednega spraševanja je bila, da je bil vsak

nesporazum rešen takoj na samem mestu. Opazovala sem lahko tudi neverbalno komunikacijo. Če je bilo osebi nerodno, sem predlagala, da spremeniva temo. Ob privolitvi za sodelovanje sem sogovornikom razložila, kako bo intervju potekal, približno 45 minut, in hkrati smo se dogovorili za lokacijo, ki je ustrezala tako meni kot mojim intervjuvancem. Pred začetkom intervjuja sem intervjuvancem povedala o anonimnosti podatkov in razložila, da kadarkoli lahko prekličejo ali prosijo, da ne zapišem oz. uporabim kakšnega dela izjave, ki ga ne bi želeli deliti. Nekateri so bili zgovorni in so podali veliko informacij, drugi so bili bolj zadržani in sem jih morala spodbujati s podvprašanji. Spraševanja so potekala individualno. Pred vsakim intervjujem sem tudi pridobila privoljenje za snemanje pogovora. Če bi intervjuvanci želeli v pregled dobiti zapise intervjujev, jim je to tudi omogočeno. Spraševanci so se počutili sproščeno in so z veseljem sodelovali v intervjujih. Na koncu sem jih spodbudila, da dodajo še kaj sami, če bi želeli prenesti kakšno sporočilo o svoji izkušnji v programu Krepitev družin.

3.5 Obdelava in analiza podatkov

Podatke sem obdelala s pomočjo kvalitativne analize. Intervjuje sem prepisala v program Microsoft Word in jih označila z zaporednimi črkami (A, B, C itn.). Ko sem intervjuje uredila, sem oštevilčila izjave (določanje enot kodiranja). Izjave, ki niso bile pomembne in brez vrednosti, sem izpustila iz kasnejše obdelave podatkov. S pomočjo odprtega kodiranja sem naredila izbor in definirala pomembne pojme in določila kategorije. Vse to sem si pomagala s tabelami, ustvarjenimi v Microsoft Word in Excelu. Tukaj sem opravila tudi osno kodiranje, kjer sem združila enake teme in jih med seboj primerjala. Na koncu sem s pomočjo kodiranja lahko oblikovala končno teorijo iz pridobljenih rezultatov. Zapisani intervjuji in kodiranja se nahajajo v prilogah.

4 REZULTATI

4.1 OPIS DRUŽINE

Splošne informacije o družinah

Družine, ki so sodelovale v programu Krepitev družin, so raznolike. Sodelovali sta dve sedemčlanski družini, dve štiričlanski družini, dve tričlanski in ena dvočlanska družina. V treh družinah je starš samohranilec, v dveh družinah starševsko vlogo prevzema mama in v eni oče. Otroci iz petih družin so po starosti mladostniki, iz dveh družin so starejši otroci in iz ene družine je mlajši otrok. Družine bivajo v hišah, medtem ko je sin iz ene družine trenutno v zavodu.

Družine so poročale, da imajo njihovi otroci pozitivno samopodobo in da jih spodbujajo k uspehom: »*Jih veliko spodbujava z možem in pohvaliva*« (A56). Ena družina je rejniška družina, v kateri eden od sinov živi v zavodu med tednom, ob koncu tedna pa se vrača domov k rejniški družini. Drugi sin iz te družine ima težave s prilagajanjem, kljub temu pa se je hitro prilagodil na delo v programu Krepitev družine. Za mlajšega otroka je mama poročala, da izkazuje trmo: »*Ko ima otrok trmo, se vrže po tleh in takšne podobne situacije so se dogajale*« (E10). Mama iz ene družine je povedala, da ima pokojnega moža, tako so otroci že nekaj let nazaj izgubili očeta. Sama je od tedaj prevzemala vlogo opore družine. Družine trdijo, da so njihovi otroci pridni in prijazni, z nekaj izjemami, kjer so mame poročale o trmi in uporništvu otroka. Nekateri otroci iz družine imajo tudi posebne potrebe. V eni od družin je sin, ki je na vozičku in se mu družina veliko prilagaja. Posebnost ene družine je odsotnost mame, kljub temu pa starša lahko sodelujeta med seboj in nimata strogo urejenih stikov preko CSD-ja. Oče je za mamo povedal, da: »*jaz vedno rečem, da lahko kadarkoli pride, ona ima možnost bilo kdaj prit*« (C13, C14). Kljub občasnim izzivom pri vzgoji so starši iznajdljivi. Govorili so o prioritetah, ki so največkrat delo in učenje. Mama iz ene družine je poročala, da se sama v družbi težko sprosti in da nima prijateljic, saj ji zanje zaradi skrbi otrok preprosto ne preostane več prostega časa. Ena mama priznava, da včasih povzdigne glas in eden od očetov, da je kdaj otrokom neprijazen.

4.2 DRUŽINSKI ODNOSI

Medsebojno razumevanje

Družine pravijo, da se ne prepirajo med seboj, in sicer z občasnimi izjemami. V družinah se prilagajajo drug drugemu, saj to včasih zahteva drugačnost otrok. Medsebojno razumevanje opisujejo kot dobro: *»Med seboj se zelo dobro razumemo, tako midva s partnerjem, kot jaz in partner s sinom«* (D6). Družinski člani se med seboj poslušajo in skrbijo, da je med njimi čim več medsebojne komunikacije. Z izjemo ene družine, ki ima slabe odnose z drugimi člani družine. Mama ni v dobrih odnosih s hčerko, saj je ta odšla in je izgubila z njo stik. Enako je imela slabo izkušnjo in razumevanje s svojim bivšim partnerjem. Nekatere družine dobro sprejemajo to svojo drugačnost. Kot pomembno izpostavijo tudi medsebojno zaupanje. Pomembno jim je tudi sodelovanje med staršema, da se med seboj dobro razumeta, četudi sta ločena.

Povezanost družine

Družine se opisujejo kot dobro povezane družine. Družinski člani držijo skupaj, v smislu: *»držimo skupaj, 'eden za vse' je naš družinski slogan«* (F5). Družine vedno delajo na medsebojnem povezovanju, tako da starši spodbujajo komunikacijo in ne dajejo samo ukazov in navodil. Otroka, ki ne živita z mamo, se z njo povezujeta preko telefona, saj jih redko pride tudi obiskat na dom. Povezanost družine izkazujejo s povedanim, da je sreča starša odvisna od sreče otroka: *»Ker če je otrok srečen, sva potem tudi midva kot starša srečna«* (D42). Pravijo, da če so srečni vsi, se čutijo bolj povezani. V eni izmed družin je mama ostala sama s sinom, saj je s hčerko izgubila stike in nista več povezani.

Izzivi v družini

Nekatere družine doživljajo v svojih odnosih različne izzive. Nekateri so dalj časa trajajoči, drugi pa so že minili. Oče iz ene družine pravi: *»Včasih sem otrokoma tečen«* (C7). Nekatere družine so priznale, da so včasih odnosi v družini kar pestri, da pride tudi kdaj do preprirov in različnih težav: *»Ne bi rekla, da teče vse gladko, se spopadamo s kakšnimi težavami občasno«* (G7). Nekateri otroci imajo duševne motnje ali gibalne ovire. Ena od mam poroča, da: *»ta najmlajša dva imata tudi posebne potrebe«* (H5). Delo

s takšnimi otroki prinaša različne izzive in zna biti zahtevno, kot poroča mama. Nekateri otroci težko navezujejo stike s svojimi vrstniki in imajo z njimi slabe izkušnje. Posamezni otroci so že doživeli norčevanje in so bili izrinjeni iz družbe, kar je posledično vplivalo na njihovo samopodobo. Kot večji izziv je v eni od družin mama povedala, da je zanj bilo to, da ni imela podpore izven družine. Na nikogar se ni mogla zanesti in ji je bilo težko pri skrbi za otroke, saj se je počutila osamljeno: *»ostala sem sama, nikjer nisem dobila podpore«* (H40).

Družinske navade

Nekateri starši so v preteklosti imeli drugačne prioritete. Vzorce vzgajanja so prevzemali od svojih staršev, zdaj pa se to spreminja in sami drugače vzgajajo. Starši so povedali, da so se s svojimi starši težje pogovarjali, saj so imeli občutek, da jih ne razumejo. To potrjuje izjava mame: *»včasih v starih časih se starši niso toliko pogovarjali z nami«* (A41). Nekatere družine so že pred sodelovanjem v programu Krepitev družine izvajale družinske sestanke, kjer so se za mizo zbrali vsi družinski člani in se dogovarjali o nalogah družinskih članov. Pomembnost teh opiše mama v izjavi: *»mislim, da so ti sestanki že od nekdaj bili bolj pomembni pri nas v družini«* (D43). V navadi imajo delo na samopodobi otrok, saj želijo, da se otroci sprejemajo takšne, kot so.

4.3 UDELEŽENCI V PROGRAMU KREPITEV DRUŽINE

Sodelovanje v programu

Nekatere družine v programu niso sodelovale v celoti. V dveh primerih sta se programa udeležila mama in sin, v enem mama, oče in otroci, mama in hči, mama sama z več otroki in oče s svojimi otroki. Vsi, ki so vstopali v sodelovanje v programu, so se s tem tudi strinjali, nihče ni bil v programu proti svoji volji. Na delavnicah sodeluje več družin, nekatere so delavnice obiskovale redno, nekatere pa le občasno ali so predčasno s temi zaključile. Bila je izjema, kjer se je eden od otrok najprej upiral tem delavnicam, po tretji delavnici pa je prišel z veseljem in to v šoli in doma tudi priznal.

Starost otrok

Starost otrok v času izvajanja programov Krepitev družine se je gibala med četrtem in petnajstim letom starosti. V treh družinah so bili starejši otroci, v dveh sta bila dva mlajša mladostnika, v drugih dveh mlajši otroci ter v tretjih dveh mladostniki.

4.4 VKLJUČITEV V PROGRAM KREPITEV DRUŽINE

Čas sodelovanja

Dve družini sta program Krepitve družine opravljali v letu 2017, ena družina ga je opravljala v letu 2016, druga v letu 2019 in tretja v letu 2022. Tri družine pa so sodelovale v programu leta 2018.

Pridobitev informacij

Odvisno od leta sodelovanja so tudi različne pridobitve informacij, kje se program izvaja in kje so za program izvedeli. Dve družini sta za program izvedeli preko organizacije Ars Vitae, ki ta program tudi izvaja. Tri družine so zanj izvedele preko sodelovanja s socialnimi delavkami na CSD-ju, preostale pa so zanj izvedele v šoli svojih otrok. Ena mama je povedala, da: »to je bila moja želja. Za program sem mi je povedala socialna delavka, pa sem se odločila vključiti« (E11). O programu jih je obvestila svetovalna delavka, obešen pa je bil tudi plakat s predstavitev programa: »v šoli sem opazila plakat pa tudi strokovna delavka na šoli nam je povedala za te delavnice« (B14). Informacije o programu so družine iskale tudi na spletu, saj so menile, da jim je bila predstavljena vsebina zanimiva: »Sem imela občutek, da je lahko zanimivo in sem se odločila, da bom sodelovala s sinom« (D16). V programu je sodelovalo večje število družin, v letu 2018 je bilo približno od sedem do osem družin. Nekatere so se delavnic udeležile le občasno.

4.5 RAZLOGI ZA VKLJUČITEV

Novo znanje

Razlogi za vključitev v program Krepitev družine so bili največkrat želja po novem znanju: »*V program smo se vključili, ker sva z možem želela izvedeti nekaj novega* (A14)« in »*tudi meni se je slišalo zanimivo in želela sem izvedeti oziroma poskusiti nekaj novega*« (B17). Družine so želele spoznati nove vsebine, novo teorijo o vzgoji in ostalih socialnih veščinah. Ena mama je povedala: »*k programu me je spodbudilo vse, če bi morala naštet je to pogovor, delavnice, ustvarjalnost in želja po novih spoznanjih*« (F10). Želeli so novo znanje, saj pravijo, da je pomembno učenje staršev. Tudi starši se lahko naučijo nekaj novega, ne samo otroci.

Širitev socialne mreže

Nekatere družine so kot razloge za vključitev naštele željo spoznati druge družine. Želja je bila spoznati več raznolikih programov, saj si s tem širijo svoje znanje in spoznavajo osebe, na katere se lahko obrnejo po pomoč. Ena mama je dejala, da: »*se mi zdi, da takšnih programov ni nikoli preveč*« (D10).

Spoznavanje lastne in druge družine

Družine so si želele primerjave izkušenj. Povedale so, da je včasih lažje, ko vidijo, da se nekatere družine spopadajo s podobnimi izzivi. Če so te uspele rešiti, daje drugim staršem spodbudo, da se težave lahko rešijo. Družine so opazile raznolikost med družinami, saj je želja po primerjavi svojih družin z drugimi bil tudi eden izmed razlogov za vključitev v program. Raznolikost družin je tako za nekatere družine bila pozitivna izkušnja. Dejale so: »*v vsakodnevnem življenju se včasih ne zavedamo kako različne smo si družine, v tem programu, pa smo to dobro videli kako smo si različni*« (A18). Otroci so želeli spoznati nove vrstnike in skleniti nova prijateljstva, si poiskati družbo, v kateri bi se dobro počutili. Mama iz ene družine je za svojega sina povedala: »*je povedal, da gredo tudi njegovi prijatelji in bi on tudi rad sodeloval*« (B16).

Pomoč pri vzgoji

Drugi razlogi, ki so jih naštevale družine, sodelujoče v programu Krepitev družin, za vključitev so se navezovali na pomoč pri vzgoji. Izpostavili so željo, da bi njihovi otroci odraščali v prijetnem okolju, da bi izboljšali svojo starševsko vlogo in bi spoznali različne tehnike in načine vzgajanja v programu, ki bi jim pomagali pri vzgoji svojih otrok. Pomoč pri vzgoji bi potrebovali, da bi znali rešiti izzive, s katerimi se soočajo v družini, kot je povedala ena mama: »*Fanta sta težavna in se je že večkrat bilo treba kam vključit ali vprašat za nasvet ali pomoč*« (G13). Druga je izpostavila, da je bil razlog neobvladljiva situacija doma: »*za sodelovanje sem se odločila, ker je takrat moj sin bil bolj trmasti in sem želela izvedeti, kako reagirati v takšnih trenutkih*« (E9). Nekatere družine so zaradi izzivov v družini že iskale pomoč na CSD-ju. Ena mama je povedala, da je želela spodbudo, da sliši, da dobro vzgaja in skrbi za svoje otroke.

Kraj sodelovanja

Ena družina je izpostavila, da je razlog za vključitev bila tudi bližina kraja izvajanja programa: »*pa tudi blizu je bila lokacija, zato je bilo praktično*« (E12). Prostor, v katerih so se izvajale delavnice, še posebej na šoli, so jim bili poznani in so se tako lahko tudi lažje spustili.

4.6 OPIS SODELUJOČIH V PROGRAMU KREPITEV DRUŽINE

Raznolikost družinskih članov v skupini

Družine so poročale o raznolikosti izkušenj družin: »*je pa res, da je vsak imel drugačno situacijo*« (C38) in »*v programu sodelujejo družine, ki imajo doma več problemov in sami več ne najdejo rešitve. Vidiš, da ima veliko družin, da pa so včasih preveč različni, da bi se lahko poistovetili*« (G27, G37). Nekatere družine so se našle v problemih druge družine in to jih je tudi zbližalo. Lahko so si izmenjevali nasvete, saj je vsaka izkušnja ene družine lahko kdaj rešitev za drugo družino. Zaradi te raznolikosti so družine opazile različne pristope vzgoje pri drugih družinah.

Opis sodelujočih

Vsaka družina je drugačna in tudi izzivi v družinah so si različni. Posledično so bila tudi znanja sodelujočih različna, kot je ena mama dejala: »bili smo iz različnih področij« (A47). V programu je sodelovalo več žensk kot moških, v starševskih vlogah je bilo prisotnih več mam kot očetov. Vodje skupin so opisovali kot dobre in prijazne: »Imeli smo dobro vodjo delavnic, je bila zelo prijazna« (E33). Občasno je vodji skupine pomagala tudi socialna delavka iz CSD-ja. Družine so se med seboj opisovale kot prijetne in borbene, saj se vsaka družina bori za dobro prihodnost svojih otrok: »Vidiš lahko kako se vsaka mama bori na svoj način za svoje otroke, da bi imeli lepo prihodnost« (H38). Ena mama je povedala, da so bile druge družine prijetne in se je tako lažje sprostila. Kakor hitro so se družine sprostile, bolj so zaupale preostalim članom v skupini in lažje so spregovorile o izzivih, s katerimi se soočajo.

4.7 OPIS PROGRAMA

Vidik sodelujočih v Krepitvi družine

Vidik sodelujočih opisuje, kako so videli in doživljali program Krepitev družine. Družine so opisovale program kot zanimiv, poučen, dober, koristen, razgiban. Vse družine so povedale, da so bile ločene skupine za starše in otroke v ločenih prostorih. Starši so poročali, da je bilo dobro poskrbljeno za otroke, povedali so: »da je bilo dobro poskrbljeno za otroke, za njihovo druženje« (A25). Za nekatere je to bila dobra popestritev vsakdana, nekaj novega. Nekateri so v programu opazili, da nimajo toliko informacij o vzgoji, kot so mislili, da imajo. Kot je rekla ena mama: »Večkrat se ti zdi, da teorijo obvladaš, ko prideš v neko dejansko situacijo pa je težko« (B24). Bil jim je všeč, da so iz teorije lahko prenesli naučeno v prakso že na samih delavnicah. Kot je povedal oče iz ene družine: »Mi smo se pogovarjali pa delali na praksi, kak to doma počet« (C26). Otroci so se tam lahko igrali, starši pa so na delavnicah pridobili veliko novih informacij, kot so povedali: »Veliko sem novega slišal« (C32) in »veliko sem odnesel od sodelovanja« (C35). Otrokom je ustrezalo, da na delavnicah niso samo sedeli za mizo in se učili in pogovarjali o novih temah, da so bile delavnice razgibane. Starši so se med seboj povezovali in sodelovali, se pogovarjali in izmenjevali informacije, kot je povedala ena mama za program Krepitev družine: »nudi druženje, spoznavanje med seboj« (E17).

Opaziti je bilo v otroški skupini, da so zaradi razlik v starosti otroci drugače doživljali program, saj nekateri hitreje razumejo, drugi pa potrebujejo več razlag. Tako je velikokrat bilo potrebno prilagajanje delavnic glede na starost otrok v skupini, ki je sodelovala v programu. Ena od mamic je povedala: *»všeč mi je tudi bilo, kako so se prilagajali otrokom, ker so bili različne starosti in so jih zanimale različne stvari«* (E55). Videli so uporabnost v različnih tehnikah vzgoje in reševanja težav, kot je na primer tehnika ignoriranja: *»Ko se je otrok metal po tleh, so mi tam rekli, naj ga pustim, da se bo sam umiril, pa je to tudi pomagalo«* (E27). Program jim je nudil pomoč pri vzgoji. Bili so mnenja, da se učijo o boljšem razumevanju otroka, o različnih socialnih veščinah, samopodobi otrok. Nekateri so poročali, da jim je program omogočil, da na svoje težave pogledajo s pozitivne perspektive: *»Vsak pride z nekimi težavami in oni to obrnejo v pozitivno izkušnjo«* (F17). Ustrezale so jim ure in število delavnic. Všeč jim je bila raznolikost programa, da se razlikuje od drugih preventivnih programov. Starši so povedali, da je bilo v njihovi starševski skupini več pogovarjanja. Delavnice so bile za družine varen prostor za pogovor: *»o tem (težavah) se lahko tam prosto pogovorijo, je varen prostor za starše«* (G28). Všeč jim je bila igra vlog, saj se jim je zdela uporabna, da so na primerih lahko preizkusili novo znanje. Nekateri starši so šele po sodelovanju v programu videli, kako opravljajo svojo starševsko vlogo.

Klima v programu Krepitev družine

Vse družine so govorile o zmožnosti deliti svoje probleme, kar jim je bilo všeč, da so o tem lahko nekje spregovorili, kot je dejala ena mama: *»nisem imela problemov deliti stvari z drugimi starši«* (B34) in druga *»vedno sem imela občutek, da lahko odkrito govorim v skupini in nisem imela nobenih zadržkov«* (E41). Med seboj so se sodelujoči dobro razumeli, poročajo, da: *»mi starši smo se med seboj tudi super razumeli«* (A45). Čutili so sproščujočo klimo in sprejetost v skupini: *»v skupini sem se počutila zelo sprejeto«* (B33). Prav tako so čutili sočutnost drugih sodelujočih, zaupanje v skupini in oporo. Z izjemo ene mame, ki je dejala, da je bila zadržana pri sodelovanju zaradi nepoznanih ljudi. Preostali so dejali, da je sodelovanje v skupini prineslo medsebojno pomoč z izmenjevanjem izkušenj. Ena družina je povedala, da program: *»ponuja podporo, da se izvlečeš iz samote in spoznaš, da se problemi lahko rešijo«* (H35). Povedali so tudi za otroke, da so se povezovali in spoznavali s pomočjo iger.

Opis vsebin

Za vsebine so starši povedali, da so bile pestre in raznolike. Prejemali so domačo nalogo in posebna gradiva (skripte) ter delovne liste. Teme so bile obširne in zanimive tako za starše kot otroke. V uvodu so se najprej sprostili in nekaj prigriznili. Povedali so, da jim je to bilo všeč: *»všeč mi je bilo to na začetku, da ko smo prišli nismo takoj začeli z delom, pač pa smo še najprej pomalicali in se podružili sproščeno«* (A26). V programu so veliko razpravljali, otroci pa so se igrali. Program ponuja praktične nasvete, teorijo in prakso o vzgoji. Všeč jim je bilo delo na praktičnih primerih o vzgoji. Ena od mamic je povedala, da je: *»takrat sodelovala tudi ena gospa iz CSD-ja in sta z vodjo razlagale na praktičnih primerih, kako naj vodimo otroke, kako se naj pogovarjamo z njimi in to mi je bilo najbolj všeč«* (B23). Učili so se o družinskih sestankih, kako naj bi potekali in dali možnost otrokom, da oni skličejo in vodijo družinski sestanek. Prav tako so se družine učile o reševanju težav, postavljanju mej, o komunikaciji in kako s pomočjo te izboljšati odnose v družini, o otrokovi igri, drogah, starševski vlogi, dajanju pohval, nagradah, o vrednotah in vztrajnosti pri vzgoji. Všeč jim je bilo, da so se učili s pomočjo vaj in iger, med katerimi so bile tudi igre vlog, kot so poročali: *»pa tudi kakšno igro vlog smo odigrali«* (D21). Gledanje drugačne perspektive je omogočilo staršem, da so na nekatere situacije drugače pogledali: *»Naučiš se dajati vrednote nekaterim stvarim, ki smo se mi navadili, da so nevredne in nepomembne«* (G24). Starši so ozavestili lastnosti svojih otrok: *»Najbolj se spomnim, ko so nas vprašali o pozitivnih lastnostih naših otrok, pa nisem prav vedla kaj bi rekla. Ko pa rečejo negativni, pa jih hitro znaš naštet kar nekaj. To smo ozavestili tam«* (B39). Otroci so se učili o tem, kaj je zaželeno vedenje in kako se dajejo pohvale. Delavnice pri otrocih so bile tudi ustvarjalne, saj so otrokom dopuščale kreativnost.

Zadovoljstvo s programom

Družine so poročale, da so bile s programom zadovoljne, povedale so: *»jaz sem bila zelo zadovoljna in mi ni žal, da sem se ga udeležila«* (B49) in: *»tudi sin je bil zadovoljen«* (E57). Zadovoljni so bili s potekom, z vodjo. Menili so, da je program ustrezen, da ponuja vse, kar je potrebno za vzgojo in socialne veščine. Otrokom je bilo všeč, da so se na delavnicah lahko igrali in ne samo pogovarjali ter se učili. Iz tega zadovoljstva tudi izhaja želja, da bi takšnih programov bilo več. Otroci so bili zadovoljni, ko so za dobro

sodelovanje prejeli nagrado. Družine so bile tudi zadovoljne s sodelujočimi: *»starši so bili zelo v redu«* (H51).

Trajanje in lokacija programa

Program je trajal tri mesce, delavnice pa so ponavadi trajale uro in pol do dve uri. Nekajkrat so program izvajali v prostorih CSD: *»te delavnice smo potem tudi imeli tam na Centru za socialno delo v posebnih sobah«* (H18). Eno leto je program bil izvajan v šoli.

4.8 IZKUŠNJE V PROGRAMU

Pridobivanje izkušenj

Nekatere izkušnje, ki so bile omogočene družinam, so bile samospoznavanje: *»veliko stvari sem izvedela pa lahko sem se poglobila v sebe«* (A34), samozavedanje lastnih težav, pridobitev novih informacij in izkušenj, delo v skupinah, uporabnost naučenega na delavnicah potem doma, uporaba postavljanja mej, možnost sodelovanja v programu, kjer se učiš o otrocih, širjenje socialne mreže. Opazili so raznolikost izkušenj družin glede vzgoje, saj so za druge družine lahko videli: *»kakšne so njihove izkušnje doma, ker nikoli ne veš, kdaj ti pride prav«* (D50). Ena od mamic je razvila zaupanje do drugih: *»starš dobi občutek, da lahko nekomu zaupa svoje probleme in jih lahko tudi reši«* (E28). Sodelovanje v programu Krepitev družine so ocenili kot dobro in pozitivno izkušnjo: *»bilo mi je zanimivo in mi je to bila zelo prijetna, taka pozitivna izkušnja«* (D44). Nekateri so s sodelovanjem tudi izgubili občutek osamljenosti: *»nisem se več počutila samo«*. Videli so lahko, da imajo nekatere družine podobne situacije doma, kot jih imajo sami. Dobili so moč, da probleme zmorejo rešiti. Starši so pri otrocih zaznali uporabo *»jaz sporočil«*, ko so se spopadali z izzivi, kar jim je pomembno. Ena mama pove, da se ji zdi pomembno: *»da znajo predati "jaz sporočila", ko povedo kaj njih zmoti«* (F41). Ena mama je poročala, da je: *»eden od sinov je sicer bil bolj zadržan, bi mogoče povedal več, če bi bil sam na delavnicah«* (A74) kot posledica sodelovanja s svojimi brati in sestrami.

4.9 SPREMEMBE V DRUŽINI

Spreminjanje odnosov v družini

Po sodelovanju in že morda v času sodelovanja so se v nekaterih družinah zgodile spremembe. Poročali so, da so nekateri družinski člani bolje razumeli lastno družinsko dinamiko: *»boljše smo videli našo družinsko dinamiko pa razumevanje«* (A53), večkrat so pohvalili svoje otroke: *»tudi če je nekaj samoumevnega, to vedenje (otroka) potem tudi pohvališ in na tem delam tudi zdaj«* (B46). Vse, za kar so starši menili, da je samoumevno, kot je na primer, da otrok pospravi po kosilu, so v takšnih situacijah prepoznali otrokov trud in ga zanj tudi nagradili. Začeli so ignorirati nezaželeno vedenje otroka, bolje so prepoznavali pozitivne lastnosti svojih otrok, uveljavili so družinske sestanke ali povečali število teh. Začeli so vključevati naučene tehnike vzgoje v vzgojo otroka in uporabljali novo pridobljeno znanje. Povedali so, da: *»tako kot so mi tam svetovali naredim, pa pomaga«* (E45) in: *»uporabim tudi ignoriranje, o katerem smo se učili in vidim, da ga kasneje trma popusti«* (G43). Zaznali so, da se nekateri otroci sedaj manj upirajo in da so se starši zbližali s svojimi otroki, saj: *»vsaj ko vidiš napredek, veš da je nekaj vredno obiskovati in se za to postaviti«* (G47). Nekateri starši so po sodelovanju v programu postali samozavestnejši, saj so lažje prepoznali svoja čustva: *»ta program mi je pomagal, da sem izboljšala svoje občutje, ker sem takrat bila psihično na tleh«* (E53). Družine so povedale, da so družinski člani med seboj več komunicirali in da so starši bolje postavljali meje kot pred sodelovanjem v programu. Nekateri so povedali, da v njihovi družini ni bilo večjih sprememb. Začutili so več demokracije v odločanju in pri tem sedaj vztrajajo.

Komunikacija

Večkrat so organizirali družinske sestanke, saj so se v programu učili o pomembnosti teh. Zavedati so se začeli, kakšno težo nosijo besede in kako pomembne so besede pri predajanju sporočila, pravijo, da sedaj: *»vem kakšne besede uporabim«* (E48). Nekateri otroci so pridobljeno znanje tudi predali svojim bratom in sestrkam, ti pa so ga kasneje tudi uporabili.

Povezanost med starši in otroci

V eni družini so poročali o boljši povezanosti med starši in otroci: *»z možem sva več v stiku s svojimi otroci«* (A51). Staršem je bilo pomembno, da so otroci program sprejeli kot nekaj dobrega, saj so se zaradi skupnega sodelovanja čutili bolj povezani. Ena od mam je povedala: *da »to mi je veliko pomenilo, ker se drugače vsemu upira«* (G60).

Ocena vpliva programa

Udeleženci v programu ocenjujejo, da je sodelovanje imelo pozitiven vpliv, saj poročajo, da je: *»program pozitivno vplival na našo družino«* (A52). Sodelovanje v programu je vplivalo tudi na samopodobo in samozavest otrok, ki se je izboljšala. Poročajo, da: *»hčerka se je prav tako boljše vedla postaviti za sebe«* (F37) in: *»malo je fantu ta program dvignil tudi samozavest, tako da je to nekaj pozitivnega, saj je imel problem s samopodobo«* (G54). Starši so bolj zaupali v svoje vzgojne tehnike, postali so bolj samozavestni pri vzgoji. To so pokazali tako, da: *»sedaj vem kaj narediti in postopati in lahko vsaj omilim te izbruhe jeze«* (G42) in povedali: *»tudi bolj samozavestna sem bila po programu o svoji vzgoji, da to delam pravilno«* (E45) in *»že moji otroci so si različni, a hkrati po karakterju podobni, zato pridejo ti nasveti vedno prav, da se znaš postaviti, da znaš povedati zakaj si nekaj naredil, oziroma zakaj ima otrok meje, zakaj česa ne sme«* (F36). Povedali so tudi, da bolje obvladajo nekatere izbruhe otrok po sodelovanju v programu: *»lažje umirim svojega sina, se lahko pogovorim z njim«* (E47). Po sodelovanju v programu se niso več počutili tako osamljene, saj so: *»tam sem ugotovila, da nisem sama«* (H47). Družine imajo občutek, da se je lažje soočiti s težavo, če veš, da obstaja družina, ki je ta problem že zmogla rešiti, kot pravijo: *»v tem programu pa slišiš o kakšni težavi, pa si misliš 'aha še en ima podoben problem'«* (H55).

4.10 SPREMEMBE PROGRAMA

Želje po spremembah

Nekatere družine so si zaželele, da bi se v programu kaj spremenilo. Izpostavili so, da bi lahko bilo več aktivnosti za otroke, da ne sedijo samo pri miru, da potrošijo energijo. Eden izmed predlogov je bil obisk muzeja. V eni družini so predlagali, da bi za otroke na

delavnicah bilo izvedenih več iger. Ker so v skupinah v večjem številu sodelovale ženske, torej mame, bi si sodelujoče družine želele več moških članov, da vidijo še drugačno perspektivo vzgoje, s strani očetov. Želijo si tudi več podobnih programov, v katerih se lahko učijo o vzgoji otroka, o starševski vlogi in kjer se otroci učijo o socialnih veščinah, saj se tega v šolah ne učijo. Želeli bi si tudi, da bi se program ponovil ali da bi bilo več srečanj. Včasih so nekateri starši začutili, da so srečanja prekratka in niso povedali vsega, kar bi si želeli. Ena od mamic je povedala, da: *»včasih nam edino zmanjka časa, ker hitro pademo v debato in ne moreš vsega povedat, kar bi si želel, tako da bi kakšne dodatne pol ure prišlo prav«* (G65).

5 RAZPRAVA

Sodelujoči v programu so imeli izkušnjo spoznati druge družine in odnose v tej družini. Spoznali so, kako raznolike so si nekatere družine, hkrati pa imajo občasno enake izkušnje. Vsaka družina se razvija po svoje in razvije lastno dinamiko, saj so si različne že po številu članov, odnosov v družini in vzgoji otrok. Bolj kot se družina spreminja, bolj nestabilni postajajo odnosi v njej. Tako se družina sooči z raznolikimi izzivi. Glede na sposobnosti reševanja težav je tudi odvisno, kako hitro se lahko odnosi v družini stabilizirajo. Kot zapišeta Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2020, str.75): »Značilnost družin pa je, da se, tako kot drugi kompleksni sistemi, ne spreminjajo v gladkih, postopnih procesih, temveč ob posameznih večjih dogodkih, ki sprožijo reorganizacijo (npr. rojstvo otroka, razveza), ali pa ko se nakopiči več dogodkov. Obdobju rasti in sprememb pogosto sledijo obdobja relativne stabilnosti, v katerih se spremembe stabilizirajo.« Že otroci doživljajo različne stresorje, kar lahko vodi v spremembe vedenja, kot so poročali nekateri starši, da so otroci bili trmasti ali so se začeli vsemu upirati. Posledično se spremeni starševska vloga, saj mora starš spremeniti načine vzgoje, ko vidi, da tehnike spoprijemanja z izzivom iz preteklosti več ne pomagajo. Vzpostavijo se nove vloge, pravila, meje itn. Najbolj pomembna pri tem je komunikacija, saj mora družina spregovoriti o teh spremembah, da lahko vsak član družine prevzame vlogo, s katero se strinja. Če so vloge, pravila in meje vsiljene, brez obrazložitve lahko pride do še večjega upiranja do sprememb. Vsak član v družini ima pričakovanja o medsebojnih odnosih do drugih članov, kot je dejala mama iz ene družine, da je bila opora družine po smrti svojega moža, ker so to otroci tudi pričakovali.

Starši, ki so sodelovali v programu Krepitev družine, so izgubljali občutek, da dobro opravljajo svojo starševsko vlogo, saj so izgubljali nadzor nad vzgojo svojih otrok. Nekateri so imeli občutek, da več ne vedo, kako biti pravi starš. Izgubljali so svoj ideal starševske vloge. Čeprav je vedno več družin, ki se soočajo z izzivi v zadnjem desetletju, še vedno nekateri o izzivih starševstva težko spregovorijo. Imajo občutek, da bodo v družbi zapostavljeni, saj niso takšni starši, kot družba pričakuje, da naj bi bili. V programu so družine spoznavale različne oblike vzgoje, zato da bi vedeli, da enega pravilnega načina ni. To, kar je koristno v eni družini, še ne pomeni, da bo koristilo drugi. »V strahu pred morebitnimi škodljivimi posledicami svojih starševskih praks oziroma neuspešnostjo otroka se sodobni starši relativno pogosto znajdejo pred dilemami, na

katere sami ne najdejo odgovora. V izpolnjevanju ideala odgovornega starševstva in zasledovanju smernic, ki jih zapovedujejo znanosti (medicina, psihologija, pedagogika), je starševstvo postalo projekt, ki ga je potrebno izpeljati karseda popolno. Starši so torej vse bolj obremenjeni s strahom, da ne bodo znali ustrezno vzgajati svojega otroka, k čemur nedvomno prispeva tudi sama poglobljena družbena skrb za otroka» (Črnak Meglič in Kobal Tomc, 2017, str. 50).

Nekateri starši v programu so izpostavili, kako se vzgoja s časom spreminja. Sami so priznali, da s svojimi starši in stari starši niso imeli takšne navezanosti. Trpela je tudi komunikacija v družini. Dana so jim bila samo navodila, pravila in meje. Ni bilo prilagajanja želje otrok. Sami čutijo potrebo po komunikaciji z otrokom in si želijo, da bi jim otroci zaupali. V programu so se učili o komunikaciji, besedah, predajanju sporočil (»jaz sporočila«) tako v starševski skupini kot otroški. Otroci imajo tako kot odrasli pravico biti videni in slišani. »Komunikacije nosijo breme izdelave pravil, oblikovanja vlog, ustvarjanja razmeroma trajne strukture in določanje pogojev za spreminjanje. Danes je breme, ki ga meje in možnosti komunikacije v družini nosijo za njeno usodo, večje, kot je bilo kadarkoli doslej, saj se družinsko življenje danes mora že tudi soustvarjati, tako, da se slišijo vsi glasovi, rekli sva že, tudi glasovi otrok« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 84).

Vključevanje v program je bila za družinske člane pozitivna izkušnja. Program je namenjen preventivi in pomoči družini. Starši sami so želeli več takšnih podobnih programov, saj so jih ocenili kot koristne. Menijo, da je premalo programov, vsaj krajevno toliko blizu, ki bi delali z družino na takšen način, ki ga je ponujal program Krepitev družine. Torej delo po skupinah, kjer se starši lahko učijo v posebni, ločeni skupini od otrok. Problem vidijo v nedostopnosti teh programov. Kot sta zapisali Črnak Meglič in Kobal Tomc (2017, str. 187): »Programi socialnega varstva, namenjeni otrokom in mladostnikom, ter programi v podporo družinam so na voljo uporabnikom v različnih krajih po Sloveniji. Pa vendarle, podobno kot programi za druge ranljive ciljne skupine, so tovrstni programi regijsko neenakomerno razpršeni.« Prav tako je ozaveščenost o takšnih programih odvisna bolj ali manj od samopromocije programov, predaje informacij v šolah in centrih za socialno delo. Na takšen način, torej v šoli, na centru za socialno delo ali kakšnem dogodku Ars Vitae (izvajalec programa), so družine prejele informacije o obstoju programa za pomoč družinam.

Kot razlog za vključitev v program so nekatere družine podale odklonilno vedenje otroka. Starši so doživljali stisko, želeli so pomoč. Pomoč centra za socialno delo ni zadostovala, želeli so si nekaj več. Občutili so obupanost, kako se prilagoditi takšnemu otroku in kako s njim ravnati. V programu so imeli možnost prenosa teorije v prakso, da so videli, kako ravnati z otroki z odklonskim vedenjem. Vsekakor je normalno, da starš začuti stisko ob odklonilnem vedenju otroka. »Družina otroka z odklonskim vedenjem je v resnični stiski. Po Sterlinu (Stierlin idr., 1987) so elementi te stiske najprej osramočenost, saj naj bi bilo odklonsko vedenje otroka javen dokaz, da staršem ni uspelo vzgojiti otroka v skladu z normami in vrednotami družbe. V stiski so, ker jih upravičeno skrbi za prihodnost otroka. Poleg tega pogosto starši nimajo dovolj moči, da bi učinkovito vodili in varovali svoje otroke« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 169).

Otroci z odklonilnim vedenjem v sebi velikokrat doživljajo stisko, v katero je vpletena samopodoba. Ta se razvija z njegovo socializacijo in s širitvijo socialne mreže. Program Krepitev družine je pomembno vplival na samozavest in samopodobo otrok, ta se je po njihovih poročanjih izboljšala. V programu so spoznali nove prijatelje in imeli so varen prostor, kjer so čutili, da so lahko to, kar resnično so. Dobili so pozitivno izkušnjo, da ga socialna mreža, v kateri se trenutno nahaja, odobrava in ga sprejema takšnega, kot je. »Za mladostnike so pomembna okolja v skupnosti družine, šole, vrstniške skupine, rekreativni programi, zdravstvene ustanove, religiozne ustanove, varstvena okolja, delovna mesta, okolja neformalnega izobraževanja in različnih pristočnih dejavnosti. V teh okoljih so najpomembnejši procesi, ki spodbujajo ali ovirajo mladostnikov razvoj: na primer starševska socializacija, pozitivno ali negativno vrstniško vplivanje, modelno vedenje s strani starejših mladostnikov in odraslih, razvoj samoučinkovitosti in samozaupanja« (Gril, 2006, str. 6).

Vodja v programu je s pomočjo pogovora sodelovala v programu Krepitev družine. Skupaj so raziskovali probleme in skupaj so reševali težave. Učili so se na praktičnih primerih. Teorijo so lahko uporabili v praksi. V programu se na takšen način opravlja socialno delo. S pomočjo praktičnega učenja so starši in otroci razvijali svoje kompetence. Teorijo so preizkušali z igro vlog. »Igra vlog je metoda izkustvenega učenja, ki je, če je preiščljeno in sistematično izvajana, lahko miselno zelo spodbudna« (Brčić Petek, 2018, str. 196).

Družinam so bile predstavljene teme poučne, uporabne, raznolike in pestre. Pri spoznavanju teorije so dobili gradivo in imeli domače naloge, kjer so spoznanja na delavnicah preizkušali doma. Spoznavali so različne tehnike pri vzgoji, kot je dajanje nagrade, pohvala, ignoriranje. Učili so se o pomembnosti komunikacije. Družine so imele možnost spoznati več o uporabi alkohola, tobaka in drog. Učili so se o postavljanju mej in reševanju težav. Ko so starši in otroci s časom uporabili pridobljeno znanje, so se začele spremembe v družini, kar je cilj programa Krepitev družine. Dati družini moč, da se spremeni. »Koncept krepitve moči nam omogoči, da se srečujemo z ljudmi tam, kjer so, in se jim pridružimo v njihovem jeziku in z njimi potrjujemo njihove talente, želje, cilje, spretnosti.« (Videmšek, 2008, str. 2)

Udeleženci v programu so poročali o uporabnosti prejetih znanj, saj so lahko opazovali, kako se odnosi in povezanost družine počasi spreminjajo. Postali so bolj samozavestni s svojo vzgojo, uvedli so več družinskih sestankov, zmogli so ignorirati nezaželeno vedenje otroka. Znali so pohvaliti to, kar jim je bilo samoumevno. Starši, ki so sodelovali v programu, so izgubili zaupanje v svojo starševsko vlogo. »Zelo pogosto se dogaja, da otroci obvladujejo starše, ne da bi se starši tega zavedali. Starši si lahko želijo in upajo, da se bodo njihovi otroci lepo vedli, vendar niso dovolj spretni in nekako nimajo dovolj znanja, da bi dosegli, da bi se njihovi upi uresničili« (Pantley, 2002, str. 29–31).

Učenje o vzgoji, kjer starši spodbujajo otrokove napredke in zaželeno vedenje s pohvalami in nagradami ter z ignoriranjem nezaželenega vedenja, je učinkovitejša, kot so poročali udeleženci v programu Krepitev družine. Pohvala prej spodbudi otroka k želenemu vedenju kot karanje, saj se ob pohvali dobro počuti. »Roditelj, ki je ljubeč in otroka usmerja, njegove prirojene sposobnosti krepi in povečuje. Otroci, katerih starši sprejemajo in negujejo njihove darove, se bodo veliko verjetneje počutili 'sposobne in nadarjene in tudi, da so gospodarji svoje usode. Takšni občutki zelo okrepijo otrokovo samospoštovanje (in kot posledica tega: tudi samospoštovanje staršev). Občutek, da otrok blesti na enem področju, bo pozitivno vplival na vsa področja njegovega življenja« (Pantley, 2002, str. 111).

Starši in otroci so bili zadovoljni s potekom programa, saj so navajali, da so pridobili veliko novega znanja in novih izkušenj. Glede samega mnenja je večina odgovorila, da ne bi spreminjali ničesar z izjemo želje po tem, da bi se program izvajal večkrat in mogoče kontinuirano, ter da bi bilo za otroke več iger. Starši so pridobili novo znanje o vzgoji,

socialnih veščinah, komunikaciji in reševanju težav. Spremembe, ki so se zgodile po programu, so na družino vplivale pozitivno, saj so se izboljšali medsebojni odnosi med družinskimi člani. Družina je bila bolj povezana, pa tudi starši so postali bolj samozavestni pri svoji vzgoji in vztrajnejši. Uvajali so tudi več družinskih sestankov, ob kakšnih prelomnicah ali večjih dogodkih. Starši so svoje izkušnje in vsebine opisovali kot nove, uporabne, praktične in zanimive. Opazili so izboljšanje v družini pri komunikaciji, reševanju težav in postavljanju pravil.

Omejitve moje raziskave so, da je bilo malo vzročno število, čeprav so si odgovori bili zelo podobni. Bilo bi dobro vključiti tudi otroke. Metoda, ki bi bila boljša, je eksperiment, saj bi v času sodelovanja lahko opazovala vsaj eno skupino, ali pa bi se v skupinah izmenjevala, saj je nemogoče biti v dveh skupinah naenkrat. Bolje bi bilo pred začetkom delavnic opraviti evalvacijo družin in še potem ponovno na koncu, da lahko družina sama in vodja pregledajo svoje napredke in kaj bi lahko izboljšali.

6 SKLEPI

- Starši so s programom bili zelo zadovoljni, zanje je ta bil nekaj novega in opazili so uspešnost programa. Zadovoljni so bili s potekom, z vodji in s sodelujočimi. Kot posebno željo so izrazili, da bi lahko delavnice trajale dlje ali pa bi jih bilo več. Tudi otroci so bili zadovoljni s programom, saj so se naučili nekaj novega in hkrati so imeli možnost igranja.
- Starši so v programu pridobili novo znanje o vzgoji, reševanju težav, kako se dajejo navodila, kako se postavlja meje. Dobili so izkušnjo sodelovanja v skupini in možnost učenja s praktičnimi in življenjskimi primeri, nekajkrat tudi z igro vlog.
- Starši so ugotovili, da so se po programu v družini spremenili odnosi. Bolje so razumeli družinsko dinamiko, večkrat so pohvalili svojega otroka in sposobni so bili ignorirati otrokovo nezaželeno vedenje. Nove tehnike vzgoje so začeli vključevati v svoj vsakdan in so poročali o uspešnih reakcijah otrok. Več komunikacije je bilo v družini, že zaradi izboljšanih družinskih odnosov in po uveljavljanju družinskih sestankov.
- Izkušnja je zanje prinesla boljše samospoznavanje in spoznavanje otroka. Imeli so možnost reflektirati svoje delo oziroma vzgojo in se naučiti, kje še je potrebno delo družine za boljšo lastno dinamiko. Razširili so svojo socialno mrežo, imeli so možnost druženja, spoznavanje drugih družin in njihove dinamike dela.
- K izboljšanju komunikacije je pripomogla zavednost o pomembnosti besed in »jaz sporočil«. Svoje znanje so predajali na družinske člane, ki niso sodelovali v programu, saj se jim je to zdelo pomembno. Ko so postavili pravila, so pri teh vztrajali, ni bilo več popuščanja. Otroci so tako hitreje sprejeli ta pravila, kot hitreje tudi opravili naročeno delo.

7 PREDLOGI

Po pridobljenih ugotovitvah, lahko razberemo, da so bili udeleženci v programu Krepitev družine s sodelovanjem zelo zadovoljni, tako starši kot otroci. Zato bi še Centri za socialno delo naprej spodbujali izvajanje takšnih programov, ki delajo na preventivi v družini. Kot so povedali nekateri člani, veliko družin predvideva, da ima o družinski dinamiki veliko znanja, pa temu ni tako. Kakor hitro pride do izzivov v družini, ne vedo, kako bi postopali ali kam bi se obrnili po pomoč. Internet ponuja o vzgoji veliko informacij, program pa ponuja možnost preizkušanja teorije v praksi. Dela se na praktičnih primerih, ki jih odigrajo z igro vlog. Starš ima tako vpogled v različne možne scenarije. Kar je še bolj pomembno, je to, da program uči o življenjsko pomembnih temah, kot je reševanje težav, kako naj se družinski člani pogovarjajo med seboj, kako predati »jaz sporočila«. Imajo možnost vaditi svoje socialne veščine, saj sodelujejo v skupini, v kateri so prisotne še preostale družine z raznolikimi izkušnjami. Kot so poročali starši, se nikoli ne ve, kdaj pride kakšen nasvet prav. Dobro bi bilo, da bi izvajanje programa prevzele kakšne nevladne organizacije in ga izvedle večkrat letno, saj je včasih nepoznavanje družine lahko prednost in preprečuje vnaprejšnje predsodke. Tudi za družine je sodelovanje v programu v nevladni organizaciji neko novo okolje, v katerega vstopajo prvič, ne prostor, na katerega so že navajeni. Sodelujejo lahko tudi prostovoljci, ki se spoznajo na socialno delo in delo z družino. Vse več družin se spopada z izzivi in sodelovanje v programu nekaterim staršem izboljša samozavest, da vzgajajo dobro in da znajo vzgajati. Lažje se spopadajo s problemi, če vedo, da je katera družina to že izkusila in je lahko rešila problem. Potrebna je večja ozaveščenost o teh programih v šoli in medijih. Nekateri družine trpijo v tišini, saj se bojijo, da če bodo priznale, da ne zmorejo ali ne znajo vzgajati, bodo zapostavljene v družbi. Družine s številnimi izzivi naraščajo in o tem se mora spregovoriti, da družine vidijo, da niso same, da se več ljudi spopada z istimi težavami.

Program je potrebno prilagajati glede na starost otrok. Teorija bi se v programih razlagala drugače, odvisno od tega, koliko so stari otroci, ki sodelujejo. Če so to mlajši, se teme prilagodijo in je več poudarka na igrah. Če so starejši, se lažje sledi priročniku, ki je napisan, kaj je potrebno predelati v določeni lekciji. Pred opravljanjem in po opravljanju programa bi bilo potrebno narediti evalvacijo, da imajo družinski člani in vodje vpogled, kako uspešen je bil ta program in kakšne novosti ter spremembe je vnesel v družinsko

dinamiko. Daje možnost primerjave, kakšni odnosi so bili v družini pred programom in kakšni po programu, da bi se lahko prilagajalo delo v skupinah, če bi se kateri temi morali še posebej posvetiti. Program se izvaja iz razloga, da se izboljša družinska dinamika. Če napredka ni in če ni evalvacije, je izvajanje programa brezpomensko, saj vsak rezultat in vsaka evalvacija nudita možnosti za izboljšanje, v primeru, da sprememb v družini in zadovoljstva s programom ni bilo. Predlagam tudi, da se šole ozavešči o teh programih, da lahko svetovalne delavke in učiteljice povabijo družine, ki se soočajo z različnimi izzivi, k sodelovanju v programu. V rezultatih vidimo željo po sodelovanju v več podobnih programih, zato bi se tukaj v Sloveniji lahko izvajalo več podobnih programov. Izbirale bi se lahko lokacije izvajanja, ki nudijo možnost prostega gibanja otrok, da imajo otroci prostor za igro.

Če bi imela možnost razširiti raziskovanje, bi se v teoriji lahko poglobila v psihologijo družine. To se v programu tudi spoznava in predstavlja v praktičnih primerih. Družine se največ naučijo s praktičnimi primeri, saj so jim bližje kot sama teorija. Bolje bi tudi raziskala zadovoljstvo z vsebinami. Katere so jim bolj pomembne in katere manj in bi posamezne morda celo črtali iz plana dela. Dobro bi bilo raziskovati tudi vidik voditeljev programa, saj sami velikokrat opazijo kakšen napredek, ko ga starši pri sebi morda ne opazijo. Lekcij je 14, kar pomeni, da je to veliko časa, ki ga sodelujoči preživijo skupaj in sčasoma se tudi odnosi v programu spreminjajo, so bolj sproščeni, večja je zaupnost in več komunikacije.

8 UPORABLJENA LITERATURA

1. Bauer, P., & Wiezorek, C. (2016). *"Vulnerable Families": Reflections on a Difficult Category*. CEPS Journal 6(4), 11–28.
2. Boljka, U. (2017). Otroci v sodobni družbi. V A. Črnak Meglič, B. Kobal Tomc (ur.), *Položaj otrok v Sloveniji danes: situacijska analiza* (str. 44–65). Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
3. Brčić Petek, T. (2018). Igra vlog – zgolj igra ali izkustvena metoda? *Didakta*, 26(196), 2–6.
4. Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2020). *Socialno delo z družino: soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
5. Čačinovič Vogrinčič, G., (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
6. Čačinovič Vogrinčič, G., (2016). Socialno delo z družino: soustvarjanje podpore in pomoči. V T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Družine s številnimi izzivi: soustvarjanje pomoči v skupnosti* (str. 21–40). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
7. Črnak Meglič, A., & Kobal Tomc, B. (2017). *Položaj otrok v Sloveniji danes: situacijska analiza*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
8. *Družinski zakonik (DZ)* (2017). Ur. l. RS 15/2017.
9. Erdlen, A. (2019). Vloga staršev v sodobni družini. *Otrok in knjiga*, 46(105), 48–61.
10. Gril, A., (2006). *Prosti čas mladih v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
11. Kumpfer, K. (2010). *6–11 Tečaj krepitve starševskih veščin: Priročnik za vodjo skupine*. Neobjavljeno.
12. Lamovec, T. (1998). *Psihosocialna pomoč v duševni stiski*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
13. Macklem, G. L. (2014). *Preventive mental health at school: evidence-based services for students*. New York: Springer.
14. Mertens, W. (1976). *Aspekte einer sozialwissenschaftlichen Psychologie*. München: Ehrenwirth.
15. Mesec, B., Rape Žiberna, T., Rihter, L. (ur.) (2009). Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: *Načrtovanje raziskave*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

16. Mešl, N., & Ilešič Toš, V. (2020). Sodelovalno socialno delo z družino na centrih za socialno delo. *Socialno delo* 59 (2–3), 113–132.
17. Mešl, N., & Kodele, T. (2016). Sodelovalni procesi socialnega dela z družino v skupnosti: krepitev odpornosti družin s številnimi izzivi. V T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Družine s številnimi izzivi: soustvarjanje pomoči v skupnosti* (str. 21–40). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
18. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. (2022). *Programi v podporo družini*. Pridobljeno 6. 5. 2022 s <https://www.gov.si/podrocja/druzina-otroci-in-zakonska-zveza/programi-v-podporo-druzini/>.
19. Narat, T., & Petrič, M. (2021). *Spremljanje izvajanja programov v podporo družini: poročilo o izvajanju programov v letu 2020* (Končno poročilo št. IRSSV 15/2021. Pridobljeno 6. 5. 2020 s https://irssv.si/upload2/Programi%20v%20podporo%20druzini_porocilo_2020_koncno.pdf.
20. Nichols, M. P. (2010). *Family therapy: concepts and methods*. Boston: Allyn & Bacon.
21. Pantley, E. (2002). *Z otrokom lahko sodelujete*. Radovljica: Didakta.
22. Richer, H., E. (1971). *Eltern, Kind und Neurose*. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt.
23. Richer, H., E. (1972). *Patient Familie..* Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt.
24. Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
25. Statistični urad Republike Slovenije (b. d.). Pridobljeno 4. 5. 2020 s <https://www.stat.si/popis2011/DefDruzine.aspx>.
26. Stierlin, H., Rücker-Emden, I., Wetzel, N., & Wirsching, M. (1987). *Das erste Familiengesprach*. Stuttgart: Klett - Cotta.
27. *Strengthening Families Program* (2020). Pridobljeno 25. 5. 2022 s <https://strengtheningfamiliesprogram.org/about/>
28. Švab, A., (2001). *Družina: od modernosti k postmoderni*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
29. Urek, M., (2005). Lezbične in gejevske družine v Sloveniji: implikacije za socialno delo. *Družboslovne razprave* 21(49–50), 155–174.
30. Videmšek, P. (2008). Krepitev moči kot temeljno orodje socialnega dela. *Socialno delo*, 47(3/6), 209–217.

31. Vries, d., S., & Bouwkamp, R., (2002). *Psihosocialna družinska terapija*. Logatec: Firis.
32. *Zveza klubov zdravljenih alkoholikov Slovenije* (b.d.). Pridobljeno 20. 5. 2022 s <https://www.zveza-kza-slovenije.si/program-zmorem-in-zelim-se-imeti-rad/program-krepitev-druzin/>.
33. Žele, N., (2011). Od individualizacije posameznika do pluralizacije družinskih oblik. *Razpotja* 2(5), 18–20.

9 PRILOGE

9.1 VPRAŠALNIK

1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitve družine? (Kakšni so družinski odnosi?)
2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju programa Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?
3. Kako bi vi opisali program Krepitev družine?
4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?
5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?
6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?
7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?
8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce) ?

9.2 INTERVJUJI

INTERVJU A

- 1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitve družine? (Kakšni so družinski odnosi?)**

Družino sestavlja jaz, moj partner in pet otrok(A1). Štirje fantje in ena hčerka(A2). Dva sta tudi sodelovala v projektu Krepitev družin(A3). Najstarejši je sedaj star 25 let, hči je stara 23, ostali so stari 20, 18 in najmlajši je star 13 let(A4). V času sodelovanja v Krepitvi družin je sodeloval najmlajši, ki je bil star osem let, njegov brat je bil star 12 let(A5). Vsake toliko je bil tudi ta tretji sin, 14. letni, ko mu je to dopuščal čas(A6). Kot družina smo povezani(A7), se ne kregamo veliko(A8), držimo skupaj(A9), se razumemo(A10). Skupaj veliko kuhamo, pečemo, delamo (A11). Otroci so zelo pridni in prijazni(A12). Imajo kar dobro samopodobo in so zadovoljni trenutno kjer so(A13).

- 2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju programa Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?**

V program smo se vključili, ker sva s možem želela izvedeti nekaj novega(A14). Tudi, da spoznava druge družine(A15). Pa da vidimo, kako se razlikujemo od drugih družin(A16). Želela sva novo znanje, če bi se mogoče v temah, o katerih smo se pogovarjali našli(A17). V vsakodnevem življenju se včasih ne zavedamo kako različne smo si družine, v tem programu, pa smo to dobro videli kako smo si različni(A18). Bilo je pestro pa tudi po letih smo si bili različni (A19) in posledično so bile izkušnje drugačne(A20). V programu smo sodelovali v letu 2016(A21). Za program smo izvedeli preko organizacije Ars Vitae (A22), s katero že nekaj let tudi sodelujemo in so nam povedali za to.

- 3. Kako bi vi opisali program Krepitev družine?**

Program je bil zanimiv (A23). Všeč mi je bilo, da smo se ločili starši in otroci, da smo imeli ločene skupine(A24). Pa da je bilo poskrbljeno za otroke, za njihovo druženje (A25). Všeč mi je bilo to na začetku, da ko smo prišli nismo takoj začeli z delom, pač pa smo še najprej pomalicali in se podružili sproščeno(A26). Vsebine so bile pestre in raznolike (A27). Tudi domača naloga nam je staršem dala za razmišljat (A28). Dobili

smo veliko gradiva za prebrat, kar še mi zdaj služi in ga še zdaj rada preberem, da se opomnim (A29).

4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?

Ravno v času programa se nam je veliko dogajalo doma, smo imeli probleme s starejšim sinom (A30) in mi je bilo v veliko pomoč, da sem lahko o tem tam spregovorila (A31). Bilo nam je zelo naporno doma (A32). Zaradi sina, smo večkrat mogli v Ljubljano (A33). Veliko stvari sem izvedela pa lahko sem se poglobila v sebe (A34). Najdeš lahko marsikaj, koliko stvari te muči doma in nasploh (A35). Teme so bile zelo obširne (A36). Pa veliko je odvisno koliko se kdo odpre in koliko je kdo pripravljen deliti (A37). Eni te razumejo, eni te ne. Odvisno je od vsakega posameznika (A38). Eni te razumejo, eni te ne. Odvisno je od vsakega posameznika, vedno pa pravim, da moreš nekaj tudi sam vložiti, da ne moreš vedno dobiti vse na pladnju servirano (A39). Včasih v starih časih se starši niso toliko pogovarjali z nami (A40). Vse drugo je bilo v ospredju, sploh delo in vsakodnevnik (A41). V programu smo se tudi lahko pogovarjali o sebi pa o našem otroštvu (A42). Si se lahko zamislil (A43). Mi starši smo se med sabo tudi super razumeli (A44). Bilo je sicer malo moških, več nas je bilo žensk (A45). Bili smo iz različnih področij (A46). Glede tem se je tudi odprlo dosti stvari v meni, zato mi je tudi bilo včasih težko, ampak mi je bilo fajn o tem spregovoriti (A47).

10 Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Zdaj kar sem opazila je to, da smo se večkrat pogovarjali (A48) pa tudi več sestankov smo uveljavljali, še zdaj včasih (A49). Z možem sva več v stiku s svojimi otroci (A50). Program je pozitivno vplival na našo družino (A51). Boljše smo videli našo družinski dinamiko pa razumevanje (A52). Boljše sem prepoznala vzorce vzgoje pa pazila kako vzgajam (A53). Zdaj ko so začeli s srednjo šolo sem tudi vedno vztrajala, da kar koli se lotiš, da to tudi končaš (A54). Jih veliko spodbujava z možem pa pohvaliva (A55).

11 Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Ja počutim se zelo zadovoljna, tudi moj mož (A56). Trajal je nekje tri mesce kar mi je ravno prav ustrezalo, da ni bilo preveč predolgo (A57). Dobro je bil sestavljen program (A58), vseč so mi bile teme (A59) pa kak je vse potekalo (A60). Se mi je zdelo vse zelo

dobro usklajeno (A61). Fajn mi je bilo, da sem lahko šla od doma pa da se je nekaj dogajalo (A62).

12 Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Za vse družinske člani je bilo zanimivo (A63). Sprva so bili malo zadržani potem so se pa kar vklopili (A64). Otroci so sicer rekli, da je en fant, ki je tudi sodeloval bil malo naporen in je prišlo do navzkrižja (A65). Naši pa so tudi bili malo bolj čustveni takrat ampak so se dobro razumeli (A66). Radi so se igrali z drugimi otroci in pogovarjali (A67). Možu je bil program všeč in je z veseljem obiskoval program (A68). Ni mu bilo naporno pa tudi slišal je veliko stvari (A69). Sicer je bolj navajen dela, pa z mislimi je vedno neke pri delu tukaj pa se je pogovarjal, pa se je dobro vključil v skupino (A70). Je tudi rad kaj povedal in delil svoje izkušnje in komentiral izkušnje drugih (A71). Smo se pogovarjali, da smo se našli v tem programu (A72). Eden od sinov je sicer bil bolj zadržan, bi mogoče povedal več če bi bil sam na delavnicah (A73).

13 Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce) ?

Nekaj pa res. En od otrok je bil bolj hiperaktiven pa je malo motil proces dela. Opazilo se je, da so ga včasih težko umirili (A74). Zato sem mislila, da če vreme to dopušča, da bi se šlo večkrat ven na zrak pa da bi se tam igrali (A75). Da niso vedno v zaprtem prostoru (A76) pa da se lahko igrajo, da lahko potrošijo energijo (A77). Lahko bi si ogledali kako razstavo ali kaj podobnega (A78). Da vidijo tudi nekaj novega pa neko novo okolje – da se malo rabije monotonost (A79). Da bi bilo mogoče tudi več moških prisotnih, ker imajo drugačne poglede na stvari (A80).

INTERVJU B

1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitve družine? (Kakšni so družinski odnosi?)

Štirje člani smo v družini. Z možem imava dva otroka (B1). Hčerka je stara 14 let, sin pa bo kmalu 12 (B2). Naše razumevanje? Probamo se čim bolj, kak naj rečem, prilagajat drug drugemu (B3), da se razumemo (B4), da se poslušamo (B5). Sicer je zdaj sin v obdobju, ko je zanj vse "ne", hčerka pa je dala že to skozi (B6). Z hčerko je več pogovora, s sinom pa več pogajanj (B7). Probamo se čim več pogovarjat med seboj, jih spodbujava z možem, da povesta, kaj se jima dogaja (B8). Da se malo povežemo, pa da niso samo navodila, pa da se ne pogovarjamo samo o tem kaj treba naredit doma (B9). Sodelovala sva jaz in sin (B10). Je pa sin takrat bil star 8 let (B11). Hčerka ni želela sodelovati (B12). Sin pa je šel ker so šli tudi eni njegovi prijatelji, pa se mu je to slišalo zanimivo (B13).

2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju programa Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?

V šoli sem opazila plakat pa tudi strokovna delavka na šoli nam je povedala za te delavnice (B14). Doma smo se pogovorili, če bi sodelovali pa je sin bil za (B15). Je povedal, da gredo tudi njegovi prijatelji in bi on tudi rad sodeloval (B16). Tudi meni se je slišalo zanimivo in želela sem izvedeti oziroma poskusiti nekaj novega (B17). V programu pa sva sodelovala v letu 2018 (B18).

3. Kako bi vi opisali program Krepitev družine?

Tak zanimivo mi je bilo (B19). Veliko je bilo poučnega (B20), veliko je bilo praktičnih nasvetov (B21). Spomnim se, da to ni bila samo teorija (B22). Takrat je sodelovala tudi ena gospa iz CSD-ja in sta z vodjo razlagale na praktičnih primerih, kako naj vodimo otroke, kako se naj pogovarjamo z njimi in to mi je bilo najbolj všeč (B23). Večkrat se ti zdi, da teorijo obvladaš, ko pa prideš v neko dejansko situacijo pa je težko (B24). Dosti je bilo vaj, pa potem tudi doma za razmislit preko domačih nalog in je bilo zame zelo poučno (B25). Spomnim se, kako so otrokom rekli, da morejo naredit in vodit sestanek (B26). Starši smo med seboj delali tudi v parih včasih (B27).

4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?

Všeč so mi stvari, ki te spodbudijo k razmišljanju, pa da nekaj tudi lahko sami naredimo, da imamo doma boljše odnose (B28). Za mene je sodelovanje v programu bila pozitivna izkušnja (B29), ker smo delali v skupini (B30) in smo si veliko stvari izmenjali med seboj, izkušnje smo lahko podelili (B31). Tudi ostali starši so povedali kako v določenih situacijah reagirajo, kak je njim najboljše (B32). V skupini sem se počutila zelo sprejeto (B33), nisem imela problemov delit stvari z drugimi starši (B34). Zelo dobro smo se med seboj ujeli (B35). Odprto smo se lahko pogovarjali, ni bilo nobenega slabega ali negativnega odziva (B36). Nikoli nisem imela občutek, da bi kdo kaj imel proti ali pa da bi povedal kaj izven skupine (B37). Bilo je sproščeno vzdušje (B38). Najbolj se spomnim, ko so nas vprašali o pozitivnih lastnostih naših otrok, pa nisem prav vedla kaj bi rekla. Ko pa rečejo negativni, pa jih hitro znaš naštet kar nekaj. To smo ozavestili tam (B39).

5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Zdaj kakšne večje spremembe nebi rekla, da so se zgodile (B40). Malo nas je edino spodbudilo k razmišljanju, da se nekatere stvari lahko rešijo drugače (B41). Na malo bolj "mehki" način, da se lahko rešijo (B42). Sama sem v program vstopila že z vzorcem vzgoje od naših staršev, na način "ubogaj", "naredi to in to", "tak se to dela". Ni bilo debate (B43). Tu pa smo spoznali druge pristope, ne tako avtoritarne (B44). Videla sem, da ni zame samo vloga "vodje" pa ukazi, pač pa, da se lahko pogovarjaš, vzpodbudiš otroka, ga pohvališ (B45). Tudi če je nekaj samoumevnega, to vedenje potem tudi pohvališ in na tem tudi delam zdaj (B46). Negativno vedenje pa probaš spregledat, ne samo kregat vedno (B47). Trudim se, da nebi videla samo napake, ampak tudi pozitivne lastnosti (B48).

6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Jaz sem bila zelo zadovoljna in mi ni žal, da sem se ga udeležila (B49).

7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Sinu se je zdelo zabavno in zanimivo, ker so imeli delavnice pa igrice so se šli, zato mu je bilo zelo zanimivo (B50). Hčerki pa se je to zdelo preotročje, pa je ni zanimalo in se raje ni udeležila (B51). Sin je vedno šel z veseljem, nikoli ni rekel, da ne bi šel (B52).

8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce) ?

Meni je ustrezalo vse, ne bi želela spremeniti ničesar (B53). Želela bi si še več takšnih programov, kjer delaš tudi na praksi in ne samo teorija, ker nasvetov je na internetu že veliko (B54).

INTERVJU C

1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitev družine? (Kakšni so družinski odnosi?)

Smo trije člani. Jaz in dva otroka, hči in sin (C1). Živimo brez mame (C2). Mislim mama je samo ni zraven nas (C3). Ona je že dolgo let nazaj odšla (C4). Saj tudi pri Krepiti družin smo sodelovali sami trije (C5). Zdaj naše razumevanje je dobro (C6). Včasih sem otrokoma tečen (C7). Preveč pravim, da se moreta učiti pa da še treba kje kaj narediti (C8). Vedno pravim, kaj se kot otrok naučiš, to kot odrasel več (C9). Z mamo se slišita po telefonu (C10). Včasih pride tudi sem ker živi drugje, malo bolj oddaljeno (C11). Zdaj stikov nimamo strogo urejenih (C12). Jaz vedno rečem, da lahko kadarkoli pride (C13). Ona ima možnost bilo kdaj prit (C14). Zdaj sicer nimajo veliko stikov otroci z njo v živo, bolj po telefonu (C15). V živo se potem vidijo mogoče enkrat ali dvakrat na leto (C16). Sin je bil star 13 let, hčerka pa 12 let, to je bilo 4 leta nazaj (C17).

2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju v programu Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?

Vedno je dober kakšen nasvet, zato sem mislil, da bi bilo dobro sodelovati v tem programu (C18). Za program sem slišal preko šole, ker ga je ta na neki način organizirala, ko se je povezala z organizacijo Ars Vitae (C19). V programu smo sodelovali v letu 2018 (C20).

3. Kako bi opisali program Krepitev družine?

Delali smo na zanimivih temah, ki so meni bile nove (C21). Pogovarjali smo se o mejah za otroke, kako jih postavljati in obdržati (C22). Pogovarjali smo se tudi o komunikaciji (C23). Delavnice so bile vezane na določene teme in smo se potem tam o tem pogovarjali (C24). Starši smo bili za sebe pa otroci so bili za sebe (C25). Mi smo se pogovarjali pa delali na praksi, kak to doma početi (C26), otroci pa so se igrali na delavnicah (C27). Imeli smo še tudi domače naloge (C28). Spomnim se, da smo mogli organizirati družinske sestanke (C29) in mogli smo se tudi igrati to, kaj so si naši otroci zaželeli- otrokova igra (C30).

4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?

Meni je program bil v redu (C31). Veliko sem novega slišal (C32). To kar sem slišal na delavnicah sem potem probal doma upoštevati (C33). Bile so koristne teme (C34). Veliko sem odnesel od sodelovanja (C35). V redu skupina smo bili, tudi drugi starši so bili v redu (C36). Se mi zdi, da smo dobro sodelovali in si izmenjevali izkušnje (C37). Je pa res, da je vsak imel drugačno situacijo (C38).

5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Trudim se še vedno upoštevati to, kar smo se učili tam na delavnicah, kako se pogovarjat z otroki ali pa jih k nečemu spodbuditi (C39). Pa kdaj postaviti mejo (C40). Zdaj kakšne druge večje spremembe, pa ravno ne bi rekel, da so bile (C41).

6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Meni je bil program super zastavljen (C42). Program je zanimiv (C43). Veliko stvari sem lahko slišal (C44). Izkušnje že da ima oseba, samo je pa vedno prostor za spoznanje česa novega (C45). Pa dobro je bilo boljše spoznat različne vzgoje in drugačne pristope (C46). Rad se udeležim takšnih predavanj, ko te učijo kako delati z otroki (C47).

7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Ja otroci so mi rekli, da jim je bilo fajn (C48). Všeč jim je bilo, da so se lahko igrali in da so bile igre zanimive (C49). Razgibano je bilo (C50). Všeč jim je bilo, da niso morali samo sedeti in poslušati (C51). Pa vesela sta bila, ko sta dobila kakšno nagrado (C52). Vem, da sta bila vesela, ko so šli na sladoled (C53).

8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce)?

Meni so bile delavnice všeč, takšne kakšne so bile, ne bi nič spreminjal (C54). V redu je bil potek, voditeljice so bile tudi v redu (C55).

INTERVJU D

- 1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitev družine? (Kakšni so družinski odnosi?)**

Našo družino sestavljamo jaz, moj partner in najin sin (D1). Sin bo star skoraj 18 let (D2). Sodelujemo včasih bolj, včasih manj, tako kot to je pri družinah (D3). Odvisno za kaj se gre in o kakšni dejavnosti govorimo (D4). Poskušamo preživeti skupaj čim več časa, čeprav s službo in šolo to ne sovпада najbolj (D5). Med seboj se zelo dobro razumemo, tako midva s partnerjem kot jaz in partner s sinom (D6). V času sodelovanja v programu Krepitev družine je sin bil takrat star 13 let (D7). Partner se programa ni želel udeležiti, zato sva se samo jaz in sin (D8).

- 2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju v programu Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?**

Za sodelovanje programu sem se odločila zaradi vsebine (D9). Se mi zdi, da takšnih programov ni nikoli preveč (D10). Dobro je pridobiti novo znanje in izkušnje (D11). Tudi starši se moramo učiti, ne samo otroci (D12). Vzgoja in razumevanje v družini imata velik vpliv na to, kako bo otrok odraščal in bi si želela, da moj sin odrašča v prijetnem okolju, kjer se lahko zanese na osebe okoli njega (D13). Na šoli sem en dan opazila plakat, ki je promoviral ta program (D14) in sem potem o tem programu poiskala informacije na spletu (D15). Sem imela občutek, da je lahko zanimivo in sem se odločila, da bom sodelovala s sinom (D16). Ta program pa sva opravljala leta 2018 (D17).

- 3. Kako bi opisali program Krepitev družine?**

Imeli smo delavnice, kjer smo se pogovarjali o različnih temah, kar se tiče otrok, komuniciranja in vzgoje (D18). Starši in otroci smo bili ločeni (D19). Starši smo se veliko pogovarjali (D20) pa tudi kakšno igro vlog smo odigrali (D21). Otroci pa so se igrali (D22) in učili o teh temah preko iger (D23). Na začetku smo tudi vedno nekaj skupaj pojedli v uvodu, preden smo se ločili (D24).

- 4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?**

Meni je bilo zelo fajn (D25). Meni celo bolj kot sinu. Bilo mi je zelo zanimivo (D26). Meni se zdi, da so vsebine bile zelo koristne (D27). Sem veliko odnesla iz teh delavnic (D28). Dobro sem se počutila, pa mislim, da drugi starši tudi (D29). Dobro smo sodelovali

(D30). Taka prijetna skupinica smo bili (D31). Mislim, da nas je bilo enih sedem do osem družin (D32). Nekatere so prihajale redno, nekatere pa so po enem mescu pustile program (D33). Nekateri so predčasno zaključili (D34). Sodelovanje še ne pomeni, da imaš v družini zdaj kakšne grozne probleme, lahko da samo želiš spoznati kakšne nove teme ali se kot starš izboljšati, mogoče da uporabiš kako drugo tehniko vzgajanja (D35).

5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Težko bi rekla, da se kaj konkretno spremenilo po tem programu (D36). Mi smo se že prej veliko pogovarjali med seboj in določene stvari reševali na svoj način (D37). Vem, da smo se v programu pogovarjali o družinskih sestankih (D38). Na neki način, smo jih mi že imeli, mogoče ne ravno v takšni obliki kot je to predlagal program (D39). Smo pa jih potem uvedli za neke večje stvari, kot je bilo na primer odločanje sina, kam bi rad šel v srednjo šolo (D40). Se mi zdi, da je to tema, ko se tiče vseh članov na nek način (D41). Ker če je otrok srečen, sva potem tudi midva kot starša srečna (D42). Mislim, da so ti sestanki že od nekdaj bili bolj pomembni pri nas v družini (D43).

6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Bilo mi je zanimivo in mi je to bila zelo prijetna, taka pozitivna izkušnja (D44). Se mi zdi, da imamo tega premalo (D45), ker v našem okolju tega še dan danes ne sprejemajo starši, kot bi to lahko (D46). Da bi izvedli kaj novega (D47). Spoznala sem lahko nove ljudi (D48) in kako oni vzgajajo svoje otroke (D49). Kakšne so njihove izkušnje doma, ker nikoli ne veš, kdaj ti kaj pride prav (D50).

7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Sinu je bilo zanimivo (D51). Mogoče je bila izjema to, da je on že bil malo starejši, saj so drugi otroci bili mlajši pa še bolj igrivi (D52). Se je tudi zgodilo, da enkrat ni šel (D53). Drugače pa je rekel, da je zanj bilo to poučno (D54), da je rad sodeloval (D55), ampak se je poznala ta razlika v letih, sploh pri odgovorih in igri (D56). Zanimivo mu je bilo predelati te socialne veščine, ker v šoli se v teoriji tega ne učijo tak (D57).

8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce)?

Ne, meni je vse ustrezalo (D58). Ni bilo odstopanj (D59). Edino kar mislim, da bi bilo fajn je to, da bi se še program večkrat ponovil, da bi čim več staršev dobilo možnost sodelovanja, da pridobijo nove izkušnje ali pa jih izmenjajo z drugimi (D60). Da nebi starši videli tega kot breme, pač pa kot nekaj koristnega (D61).

INTERVJU E

- 1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitve družine? (Kakšni so družinski odnosi?)**

Mojo družino sestavlja jaz in moj 8 letni sin (E1). Imam tudi starejšo hči, s katero se sicer ne razumeva najbolje (E2). Ona se ne pogovarja z mano (E3). Že pred leti se je odselila in sem ostala sama s sinom (E4). S bivšim partnerjem sva imela velike probleme (E5). Moj odnos s sinom je dober (E6). Že tudi pred programom, sva se s sinom vedno dobro zastopila (E7). V času teh delavnic je sin imel 4 leta (E8).

- 2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju v programu Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?**

Za sodelovanje sem se odločila, ker je takrat moj sin bil bolj trmasti in sem želela izvedeti, kako reagirati v takšnih trenutkih (E9). Ko ima otrok trmo, se vrže po tleh in takšne podobne situacije so se dogajale (E10). To je bila moja želja. Za program mi je povedala socialna delavka pa sem se odločila vključiti (E11). Pa tudi blizu je bila lokacija, zato je bilo praktično (E12). Program sem opravljala leta 2017 (E13).

- 3. Kako bi vi opisali program Krepitev družine?**

Bilo je več delavnic, ki so potekale eno uro in pol (E14). Program je zelo poučen, življenjskega pomena (E15). Veliko pomembnih informacij prejmeš (E16). Nudi druženje, spoznavanje med seboj (E17). Sodeluješ lahko z drugimi starši (E18). Vidiš s kakšnimi težavami se kakšna družina sooča in kako jih rešuje (E19). V programu lahko občutiš sočutnost, ti vse skup olajša (E20). Poskrbljeno je bilo tudi za malico (E21), pa smo se v tem času malo pomenili, se sprostili (E22). Otroci so se lahko igrali posebej, pa mi starši smo bili za sebe (E23). Reševali smo tudi delovne liste (E24) in dobivali domačo nalogo (E25). Teme so zajemale tudi droge (E26) in na kaj biti pozoren kot starš, kam se lahko obrneš po pomoč (E27). Starš dobi občutek, da lahko nekomu zaupa svoje probleme in jih lahko tudi reši (E28). Vidiijo lahko, da imajo nekatere družine podobne situacije doma kot jih imajo sami (E29).

- 4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?**

Meni je bilo zelo fajn (E30). Če bi mi dopuščal čas, pa če bi še kaj novega razvijala bi se še definitivno udeležila (E31). Mi smo delavnice opravljali kar na centru za socialno delo

(E32). Imeli smo dobro vodjo delavnic, je bila zelo prijazna (E33). Všeč mi je bilo, da smo starši lahko izmenjali izkušnje, saj nisem imela več občutka, kot da imam edina takšne težave (E34). Nisem se več počutila samo (E35). Dobivala sem veliko uporabnih nasvetov (E36). Ko se je otrok metal po tleh, so mi tam rekli naj ga pustim, da se bo sam umiril, pa je to tudi pomagalo (E37). Opazila sem to, da so te tehnike "ignoriranja" zelo pomagale (E38). Spomnim se tudi, da ga lahko pomiriš, če ga močno držiš, saj takrat ne more nič in mu daš vedeti, da ne bo dobil svoje (E39). Starši smo se lahko med seboj pogovarjali (E40). Vedno sem imela občutek, da lahko odkrito govorim v skupino in nisem imela nobenih zadržkov (E41). Vedno so mi prisluhnili, mi pomagali z odgovori (E42). Imam same pohvale in dobre izkušnje s tem programom (E43).

5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Ja, vse te tehnike sem začela vključevati v svojo vzgojo in pomagajo (E44). Tako kot so mi tam svetovali, naredim pa pomaga (E45). Tudi bolj samozavestna sem bila po programu o svoji vzgoji, da to delam pravilno (E46). Lažje umirim svojega sina, se lahko pogovorim z njim (E47). Vem kakšne besede uporabiti (E48).

6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Z programom sem zelo zadovoljna (E49). Če morem opisati zakaj, je razlog, da mi je veliko pomagal pri otroku, pro njegovi vzgoji, kako odreagiraš v nekih primerih, ko je na primer trmoglav, ko se joče in meče na tla (E50). Pridobila sem veliko pomembnih informacij (E51). Lažje mi je vzgajati sina sedaj, ko imam veliko novih informacij (E52). Ta program mi je tudi pomagal, da sem izboljšala svoje občutje, ker sem takrat bila psihično na tleh (E53). Včasih sem ob grdem obnašanju otroka bila živčna, zdaj sem bolj samozavestna (E54). Všeč mi je tudi bilo, kako so se prilagajali otrokom, ker so bili različne starosti in so jih zanimale različne stvari (E55). Bi priporočala tudi drugim staršem, da bi se čim več vključevali v takšne programe (E56).

7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Tudi sin je bil zadovoljen (E57) in je rad prihajal, ker se je tam igral z drugimi otroci (E58). Všeč so mu bile igre, ki so se jih tam igrali (E59).

8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce)?

Meni je vse ustrezalo in nebi nič spremenila (E60). Ustrezale so mi ure, ob kateri so se dogajale delavnice in število teh (E61), vseč mi je bila vodja skupine, saj je bila sproščena in zgovorna (E62). Pa tudi teme so ustrezale in bile dovolj raznolike (E63).

INTERVJU F

- 1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitev družine? (Kakšni so družinski odnosi?)**

Sem sama s štirimi otroci (F1). Sama verjamem, da smo zelo močno povezana družina (F2), malo drugačna (F3). Otroci skrbijo en za drugega, starejši za mlajše (F4). Držimo skupaj. "Eden za vse" je naš družinski slogan (F5). Eden sin je na vozičku (F6). Vedno delamo, na tem da se otroci sprejemajo takšni kot so (F7). Hčerka, ki je edina sodelovala je bila stara 15 let, najmlajši sin je bil 12 let, najstarejši sin je bil 25 let in sredinski je bil 21 let (F8). Ampak sinovi niso obiskovali ta program (F9).

- 2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju v programu Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?**

K programu me je spodbudilo vse, če bi morala naštet je to pogovor, delavnice, ustvarjalnost, želja po novih spoznanjih (F10). Za program pa smo izvedeli preko hčere, saj je ona izvedela v dijaškem domu (F11), ko je sodelovala v akciji Božiček za en dan. Ta pa je potekala preko organizacije Ars Vitae (F12). Program sem opravljala v letu 2019 (F13).

- 3. Kako bi opisali program Krepitev družine?**

Program je pozitivno naravnan, zelo dobro sestavljen (F14), znajo razumeti otroka (F15). Vsak ima namreč nek svoj pristop, kako skrbeti za otroka (F16). Vsak pride z nekimi težavami in oni to obrnejo v pozitivno izkušnjo (F17). Noben otrok se ne počuti odvečnega (F18). Dogajajo se zanimive, različne stvari (F19). To so dobre delavnice za mlade, da imajo neko vodenje (F20), da še kdo drug pove, kaj je prav in kaj ni prav ter da jih malo spodbudijo (F21). Delavnice niso bile le delo, ponujale so tudi neko sprostitvev (F22). Otroci si lahko najdejo tudi svojo družbo (F23).

- 4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?**

Meni je bilo super, saj lahko vidiš otroka, da sprejme nekaj drugačnega, da mu je to v veselje (F24). Da spozna nekaj drugega. Da to ni samo šola in dom (F25). Delavnice so bile dobro zastavljene (F26). Zame so te lekcije bile nekaj novega, bilo mi je nepoznano, še na takšne delavnice nisem hodila (F27). Bila je pozitivna izkušnja (F28), tudi hčerka je veliko odnesla od teh delavnic (F29). Sama se sicer težje vklopim v družbo, ker sem

sama (F30). Nimam prijateljic (F31). Težko najdem komunikacijo ampak kljub temu sem se s katerim kaj pogovorila, sicer v stikih nismo ostali (F32). Težje sem se odprla pri pogovorih in deljenju izkušenj, ker ne poznaš ljudi in si težko predstavljam, da bi kar tako preprosto delila svoje stvari in jih dala na plan (F33).

5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Nič kaj takega posebnega (F34). Se pa strinjam, da vsak nasvet, ki so ga dali tam na delavnicah pride prav, saj vsak najstnik dozoreva po svoje (F35). Že moji otroci so si različni, a hkrati po karakterju podobni, zato pridejo ti nasveti vedno prav, da se znaš postaviti, da znaš povedat zakaj si nekaj naredil, oziroma zakaj ima otrok meje, zakaj česa ne sme (F36). Pa hčerka se je prav tako boljše vedla postaviti za sebe (F37). Nasvete je predala tudi svojim bratom (F38), saj so enega vrstniki zelo zafrkavali (F39). Sami vedo, da to ni pravo vedenje in se morajo še naprej sprejemati takšne kot so (F40). Da znajo predati "jaz sporočila", ko povedo kaj njih zmoti (F41). Pri takem vedenju vrstnikov znajo ignorirati, v smislu preslišaj ga, se ne oziraj nanj, se ne obremenjuj in se ne sekiraj (F42).

6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Zelo sem zadovoljna s programom (F43), saj menim, da je dobro organizirati takšne delavnice, kjer se lahko tudi najstniki pogovorijo o svojih problemih (F44). Zadovoljna sem že zaradi samega dejstva, da je hčera bila tako zadovoljna (F45). Tudi sama sem pridobila veliko novega znanja, da lahko vzgajam otroke samozavestno, ker je vseeno drugače če si sam (F46). Tudi mojim otrokom so pomagale te delavnice, da se znajo postaviti za sebe (F47). Učili smo se o raznolikosti, kako sprejemati svoje otroke takšni kot so, saj so si vsi različni in ravno to mišljenje mi je všeč v tem programu (F48).

7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Hčerka je bila zelo zadovoljna (F49), saj je rada ustvarjala in ji je tam to bilo omogočeno (F50). Veliko je tudi odnesla od teh delavnic, ko sva se kasneje pogovarjali, mi je veliko znala povedati o temah o katerih so se pogovarjali (F51). Bila je tudi starejša, zato so ji nekatere teme bile blizu in se je o njih lahko pogovarjala, ter delila svoje izkušnje (F52).

Bilo ji je žal, da teh delavnic ni bilo še več (F53). Všeč ji je bilo, da je svoja znanja lahko predala na svoje brate (F54). Jih je naučila kaj je to ignoriranje (F55).

8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce)?

Meni je bilo od začetka do konca super in ne bi želela ničesar spremeniti (F56).

INTERVJU G

- 1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitev družine? (Kakšni so družinski odnosi?)**

Družino sestavljamo jaz, moj mož, fant, ki sedaj živi z nami in drugi fant, ki trenutno živi v zavodu (G1). Z možem sva rejnika (G2). Bivamo v isti hiši (G3). Fant, ki je v zavodu, je doma za vikende (G4). Imava pa še tudi svoje otroke (G5). Za odnose bi rekla, da je trenutno kar pestro, saj sta fanta najstnika in sta živa in upornika (G6). Ne bi rekla, da teče vse gladko, se spopadamo s kakšnimi težavami občasno (G7). Je tudi glasno doma (G8). Fanta sta kar težavna (G9). Imata nekatere navade, ki se jim ne moreta odreči. To sicer nekako obvladujemo (G10). Drugače pa se z možem znajdeva (G11). Fanta sta stara 11 in 12 let, v programu pa je sodeloval samo 11 letni fant (G12).

- 2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju v programu Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?**

Fanta sta težavna in se je že večkrat bilo treba kam vključit ali vprašat za nasvet ali pomoč (G13). Ti programi so mi znani, smo se že želeli vključiti kakšno leto prej (G14), pa je bilo onemogočeno zaradi korone. Doma je pestro in smo morali poklicati CSD (G15). Ti so nam sporočili za ta program in sem se prijavila (G16). Že dolgo sem se nameravala vključiti v program za družine, pa mi je ta program bil všeč in sem zagrabila priliko (G17). Sem tudi tako naravnana, da se vključim v večino programov, dogodkov, kar mi nekdo predlaga, saj menim, da vse prav pride (G18).

- 3. Kako bi opisali program Krepitev družine?**

Program je drugačen od tega kar sem navajena (G19). Program te nauči obvladovati različne situacije z otrokom (G20). Kako reagirati, kako se o tem pogovoriti (G21). Kot na primer dajanje pohvale (G22). Meni je normalno, da daš otroku sladoled, sedaj pa na to lahko tudi gledam kot na pohvalo, da je nekaj dobro opravil, je v tem primeru sladoled nagrada (G23). Naučiš se dajati vrednote nekaterim stvarim, ki smo se mi navadili, da so nevredne in nepomembne (G24). Dobra je delitev staršev in otrok, da imajo obojni svoj prostor in svoj način dela (G25). Mi starši smo se sicer več pogovarjali (G26). V programu sodelujejo družine, ki imajo doma več problemov in sami včasih več ne najdejo rešitve (G27). O tem se lahko tam prosto pogovorijo, je varen prostor za starše (G28), da povedo,

kaj jim leži na duši in kje potrebujejo pomoč (G29). Pa tudi igre vlog velikokrat pomagajo, da vidiš kako lahko odreagiraš v neki situaciji (G30). Teme so obširne in praktične za vsak dan(G31).

4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?

V takšnem programu še nisem sodelovala, je zame nekaj novega (G32). Čeprav sem na začetku, ko so me vprašali, kaj pričakujem od programa, rekla nič, sem bila prijetno presenečena (G33). Videla in slišala sem stvari iz drugačne, bolj pozitivne plati (G34). Delim v skupini svoje izkušnje (G35), a na nek način je tudi drugače, ker sta moja dva rejniška. So bili drugačni problemi kot pri ostali družinah(G36). Vidiš, da ima veliko družin probleme, da pa so včasih preveč različni, da bi se lahko poistovetili (G37).

5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Fant, ki hodi na Krepitev družine se sedaj manj upira doma (G38). Bilo je tako hudo, da več nisem vedela, kaj narediti (G39). Spomnila sem se na skripto iz predavanj in na pogovor, da so to mogoče otrokove zadnje borbe za pozornost (G40). Bilo je grozno (G41). Sedaj vem kaj narediti in postopati in lahko vsaj omilim te izbruhe jeze (G42). Uporabim tudi ignoriranje, o katerem smo se učili in vidim, da ga kasneje trma popusti (G43). Ko mlajši fant ne upošteva čisto nič, ga pustim, se ne ubadam z njim in potem gre pa to naredi, kar mu je bilo naročeno (G44). Tukaj vidim, da zmore on narediti in jaz tudi ne popustiti (G45). V določenih stvareh sem dobila pogum, ki ga prej nisem imela (G46). Vsaj ko vidiš napredek, veš da je nekaj vredno obiskovati in se za to postaviti (G47).

6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Sem zelo zadovoljna s programom (G48), saj je nekaj kar nisem pričakovala (G49). Potrdilo se mi je tisto, da ko včasih ne pričakuješ ničesar, odneseš pa vse (G50). Tudi drugačne teme so, kot sem jih bila navajena do sedaj (G51). Ker je manjša skupina, pridem do besede, lahko podelim svojo stisko in mi pomagajo z deljenjem izkušenj, kako to stisko rešiti (G52). Naučiš se, kako vztrajati, ker otroci te lahko hitro obrnejo (G53). Malo je fantu ta program dvignil tudi samozavest, tako da je to nekaj pozitivnega, saj je imel problem s samopodobo (G54).

7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Fant se je prvih trikrat upiral, ker mu ni bilo preveč zanimivo (G55). Četrtrič pa je rekel, da naj greva, da rad gre. Tudi v šoli je povedal, da rad gre (G56). Govoril je tudi, kako je kateri prostovoljki ime (G57), kaj več pa o sami vsebini in o tem kaj so se igrali, ni povedal (G58). Na začetku še je, pol pa je bil mnenja, da jaz tak vem, kaj se tam pogovarjajo (G59). To mi je veliko pomenilo, ker drugače se vsemu upira (G60). Če se mora kje prilagajati, potem raje ostane doma (G61). Tu pa so mu delavnice bile všeč (G62).

8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce)?

Ne bi želela nič spremeniti (G63), saj sem dobila veliko novega znanja, ki ga sedaj lahko uporabim (G64). Včasih nam edino zmanjka časa, ker hitro pademo v debato, in ne moreš vsega povedati, kar bi si želel, tako da bi kakšna dodatne pol ure prišlo prav (G65).

INTERVJU H

1. Kako bi opisali svojo družino, torej kdo sestavlja vašo družino, vaše medsebojno razumevanje in sodelovanje? Koliko so bili vaši otroci stari v času obiskovanja Krepitev družine? (Kakšni so družinski odnosi?)

Našo družino sestavljamo jaz, pet mojih otrok in moj partner (H1). Imam pokojnega moža (H2). Najstarejši sin je star 20 let, potem sta dvojčka, fant in punca stara 16 let in še enkrat dvojčka, fant in punca stara 14 let. Smo velika družina (H3). Otroci mi veliko povejo, tudi o svojih čustvih, tako da imamo zaupanje drug do drugega (H4). Ta najmlajša imata tudi posebne potrebe (H5) in je delo z njima lahko zahtevno, ampak zdaj to že zmoremo in vemo kako pristopit (H6). Glede razumevanja se trudimo (H7). Včasih zna priti tudi do besednih spopadov pa kakšna trma (H8). Potem se o trmi in kreganju pogovorimo in je boljše (H9). Med sabo si otroci radi pomagajo (H10), se pa znajo tudi skregat (H11). Sama sem se vedno videla, kot njihovo trdno oporo, na koga se lahko zanesejo (H12). V času Krepitev družin sta bila najmlajša stara 9 let, sredinska 11 let in najstarejši 15 let (H13). Sodelovali so pa vsi (H14).

2. Kaj vas je spodbudilo k sodelovanju v programu Krepitev družine in kdaj ste opravili ta program?

Program smo opravljali v letu 2017 (H15). Pobudo za sodelovanje v programu mi je dala socialna delavka iz CSD-ja (H16), h kateri sem hodila, pa sem si mislila, zakaj ne bi probala (H17). Te delavnice smo potem tudi imeli tam na centru v posebnih sobah (H18). Tudi vodja je bila zelo prijazna (H19) in pomagala ji je še ena starejša gospa iz CSD-ja (H20). Želela sem neko spodbudo (H21), da slišim, da dobro vzgajam (H22) ali pa da se vsaj naučim kako se vzgaja, da bo lažje meni in otrokom (H23).

3. Kako bi opisali program Krepitev družine?

Bile so zanimive delavnice (H24). Vsakič smo delali na novi temi, ampak so se vseeno navezovalle ena na drugo (H25). Poslušali smo o vzgoji in o komunikaciji (H26). Bile so prijetne družine (H27). Pa tudi s prigrizki na začetku se je skupina lahko bolj sprostila (H28). Potem smo se ločili, starši za sebe pa otroci za sebe (H29). Mi starši smo se bolj pogovarjali, otroci pa bolj igrali (H30). V programu lahko dobro vidiš kako opravljaš svojo delo (H31) in ponuja ti rešitev, kako lahko izboljšaš svojo vzgojo (H32). Lahko se zaupaš drugim (H33). Gre tudi za medsebojno pomoč (H34). Ponuja ti podporo da se

izvlečeš iz samote in spoznaš, da se problemi lahko rešijo (H35). Tukaj dobiš moč, da probleme lahko rešiš (H36). V programu ni obsojanja, lahko brez problema poveš, kaj te muči (H37). Vidiš lahko kako se vsaka mama bori na svoj način za svoje otroke, da bi imeli lepo prihodnost (H38).

4. Kakšna je bila vaša izkušnja v programu Krepitev družine?

Za mene je bil program neka smernica pa neki pokazatelj (H39). Ostala sem sama, nikjer nisem dobila podpore (H40). Skozi se mi je zdelo, da ne vzgajam v redu, da ni nobenega napredka (H41). Otroci so se metali po tleh, trmarijo in je dobro vedet kaj naredit v takšnih momentih (H42). Sem pa potem po pogovorih in vprašanjih tam ugotovila, da kar dobro delujem oziroma vzgajam (H43). Edino sem bila včasih doma malo preglasna (H44). Tam mi je bilo zelo prijetno (H45). Ene mamice so bile bolj nesigurne in smo se lahko med sabo pogovarjale kaj je katera naredila, kako si je katera nalogo zadala (H46). Tam sem ugotovila, da nisem sama (H47), da je več takšnih družin, ko imajo problematične otroke, kljub temu, da smo vsi starši tam želeli le najboljše za svoje otroke (H48). Je izkušnja, ki je poučna (H49) in bi jo z veseljem ponovila (H50). Starši so bili zelo v redu (H51). Res mi je bil pomemben občutek, da nisem edina (H52). Pa tudi starši smo se med seboj razumeli, da imamo z otroci različne probleme, z enim takega, z drugim pa spet drugečnega (H53). Enostavno se sam mučiš, če ti nihče nič ne pove (H54). V tem programu pa slišiš o kakšni težavi, pa si misliš, "aha še en ima podoben problem" (H55). Slišiš, lahko kaj je kdo že do sedaj probal pa tudi sam probaš, če bi pri tebi tudi mogoče uspelo (H56). Čutiš lahko spodbudo in to mi je bilo pomembno (H57).

5. Kakšne spremembe (pri družinski članih) so se zgodile v vaši družini po sodelovanju v programu Krepitev družine? Opažate kakšne spremembe še sedaj in da so se zgodile že v času izvajanja programa?

Zgodila se je demokracija (H58). Ko se zdaj kaj dogaja, glasujemo, kar prej nismo delali (H59). In tako kot se izglasuje, tako tudi je (H60). Saj že prej sem bila stroga, ampak zdaj še znam boljše postaviti meje (H61). Zdaj ko je delo, ga morejo tudi opraviti (H62). Naredi se načrt, kdo kaj dela (H63). Dela morajo biti narejena (H64). Imajo gospodinjska dela, za šolo se morajo učiti in narediti domačo nalogo (H65). Utrdili smo ta urnik (H66). Postali smo tudi bolj odprta družina v smislu, da se znamo pogovarjati (H67), kar se mi s svojimi starši nismo znali (H68). Trudim se pohvaliti svoje otroke, ko si to zaslužijo in tega ne vzamem več tako samoumevno (H69).

6. Kako se počutite zadovoljni s programom Krepitev družine? Zakaj?

Jaz sem bila zelo zadovoljna (H70), ker mi je res pomagal pri vzgoji, ko sem ostala sama in sem imela občutek, da mi stvari uhajajo izpod nadzora (H71). Bi si želela še več takšnih programov, da bi se lahko ponovili (H72). Takšni programi so dobri za takšne družine, ker se spopadajo z različnimi problemi in lahko vidiš raznolike družine, pa hkrati podobni problemi (H73).

7. Kakšno mnenje o programu Krepitev družine imajo ostali družinski člani, ki so sodelovali v njem?

Otroci so zelo radi šli na te delavnice (H74), saj so bili v družbi še z drugimi in so se radi pogovarjali (H75). Bilo je celo tako, da so včasih oni silili mene, da gremo, ko mi kdaj ni bilo. In so tako dolgo pritiskali, dokler nismo šli (H76). Bilo jim je zanimivo, teme so jim bile zanimive (H77). V šoli so bili "šikanirani", tu pa so si našli prijatelje (H78). Povezali so se preko iger (H79).

8. Bi želeli kaj spremeniti v programu Krepitev družine (na primer potek, izvedbo, izvajalce)?

Meni je vse ustrezalo. Nimam niti ene slabe besede (H80).

9.3 ODPRTO KODIRANJE

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
A1	Družino sestavlja jaz, moj partner in pet otrok	Sedemčlanska družina	Velikost družine	Opis družine
A2	Štirje fantje in ena hčerka	Štirje sinovi in ena hčerka	Velikost družine	Opis družine
A3	Dva sta tudi sodelovala v projektu Krepitev družin	Dva sina sta sodelovala v Krepitvi družin	Sodelovanje v programu	Udeleženci v KD
A4	Najstarejši je sedaj star 25 let, hči je stara 23, ostali so stari 20, 18 in najmlajši je star 13 let	Mladostniki	Starost otrok	Opis družine
A5	V času sodelovanja v Krepitvi družin je sodeloval najmlajši, ki je bil star osem let, njegov brat je bil star 12 let	Starejši otroci	Starost otrok	Udeleženci v KD
A6	Vsake toliko je bil tudi ta tretji sin, 14. letni, ko mu je to dopuščal čas	Mlajši mladostnik	Starost otrok	Udeleženci v KD
A7	Kot družina smo povezani	Povezani v družini	Povezanost družine	Družinski odnosi
A8	se ne kregamo veliko	V družini se ne prepirajo	Medsebojno razumevanje	Družinski odnosi
A9	držimo skupaj	Držijo skupaj	Povezanost družine	Družinski odnosi
A10	se razumemo	Se razumejo	Medsebojno razumevanje	Družinski odnosi
A11	Skupaj veliko kuhamo, pečemo, delamo	Skupaj kuhajo, pečejo, delajo.	Družinske navade	Družinski odnosi
A12	Otroci so zelo pridni in prijazni	Otroci so pridni in prijazni	Osebne značilnosti otrok	Opis družine
A13	Imajo kar dobro samopodobo in so zadovoljni trenutno kjer so	Otroci imajo pozitivno samopodobo	Osebne značilnosti otrok	Opis družine
A14	V program smo se vključili, ker sva s možem želela izvedeti nekaj novega	Želja po sodelovanju zaradi novega znanja	Novo znanje	Razlogi za vključitev v KD
A15	Tudi, da spoznava druge družine	Želja spoznati druge družine	Širitev socialne mreže	Razlogi za vključitev v KD
A16	Pa da vidimo, kako se razlikujemo od drugih družin	Želja po primerjavi svoje družine z drugimi	Spoznavanje lastne in druge družine	Razlogi za vključitev v KD
A17	Želela sva novo znanje, če bi se mogoče v temah, o katerih smo se pogovarjali našli	Želja po novem znanju	novo znanje	Razlogi za vključitev v KD
A18	V vsakodnevem življenju se včasih ne zavedamo kako različne smo si družine, v tem programu, pa smo to dobro videli kako smo si različni	Želja spoznati raznolikost družin	Spoznavanje lastne in druge družine	Razlogi za vključitev v KD

A19	Bilo je pestro pa tudi po letih smo si bili različni	Razlikovanje med družinami	Raznolikost družinskih članov v skupini	Opis sodelujočih v KD
A20	posledično so bile izkušnje drugačne	Raznolike izkušnje družin	Raznolikost družinskih članov v skupini	Opis sodelujočih v KD
A21	V programu smo sodelovali v letu 2016	Sodelovanje v letu 2016	Čas sodelovanja	Vključitev v KD
A22	Za program smo izvedeli preko organizacije Ars Vitae	Za KD izvedeli preko Ars Vitae	Pridobitev informacij	Vključitev v KD
A23	Program je bil zanimiv	Zanimiv program	Vidik sodelujočih v KD	Opis programa
A24	Všeč mi je bilo, da smo se ločili starši in otroci, da smo imeli ločene skupine	Ločene skupine za starše in otroke	Vidik sodelujočih v KD	Opis programa
A25	Pa da je bilo poskrbljeno za otroke, za njihovo druženje	Dobro poskrbljeno za otroke	Vidik sodelujočih v KD	Opis programa
A26	Všeč mi je bilo to na začetku, da ko smo prišli nismo takoj začeli z delom, pač pa smo še najprej pomalicali in se podružili sproščeno	Na začetku je bilo postreženo z malico in sprostitev	Opis vsebin	Opis programa
A27	Vsebine so bile pestre in raznolike	Pestre in raznolike vsebine	Opis vsebin	Opis programa
A28	Tudi domača naloga nam je staršem dala za razmišljat	Imeli so domače naloge	Opis vsebin	Opis programa
A29	Dobili smo veliko gradiva za prebrat, kar še mi zdaj služi in ga še zdaj rada preberem, da se opomnim	Dobili so gradivo	Opis vsebin	Opis programa
A30	Ravno v času programa se nam je veliko dogajalo doma, smo imeli probleme s starejšim sinom	Težave v družini	Izzivi v družini	Družinski odnosi
A31	in mi je bilo v veliko pomoč, da sem lahko o tem tam spregovorila	Zmožnost deliti svoje probleme v programu	Klima v programu KD	Opis programa
A32	Bilo nam je zelo naporno doma	Težave v družini	Izzivi v družini	Družinski odnosi
A33	Zaradi sina, smo večkrat mogli v Ljubljano	Težave v družini	Izzivi v družini	Družinski odnosi
A34	Veliko stvari sem izvedela pa lahko sem se poglobila v sebe	Samospoznavanje	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A35	Najdeš lahko marsikaj, koliko stvari te muči doma in nasploh	Samozavedanje lastnih težav	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A36	Teme so bile zelo obširne	Obširne teme	Opis vsebin	Opis programa
A37	Pa veliko je odvisno koliko se kdo odpre in koliko je kdo pripravljen delit	Delitev izkušenj s preostalimi člani	Klima v programu KD	Opis programa
A38	Eni te razumejo, eni te ne. Odvisno je od vsakega posameznika, vedno pa pravim, da moreš nekaj tudi sam vložiti, da ne moreš	Razumevanje članov	Klima v programu KD	Opis programa

	vedno dobiti vse na pladnju servirano			
A40	Program mi je pomagal pri temu, da smo se v družini malo spremenili	Program je prinesel spremembe v družini	Spreminjaje odnosov v družini	Spremembe v družini
A41	Včasih v starih časih se starši niso toliko pogovarjali z nami	V preteklosti je bila slabša komunikacija s svojimi starši	Družinske navade	Družinski odnosi
A42	Vse drugo je bilo v ospredju, sploh delo in vsakodnevnik	Drugačne prioritete v preteklosti	Družinske navade	Družinski odnosi
A43	V programu smo se tudi lahko pogovarjali o sebi pa o našem otroštvu	Zmožnost deliti svoje probleme v programu	Klima v programu KD	Opis programa
A44	Si se lahko zamislil	Program je dal za misliti	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A45	Mi starši smo se med sabo tudi super razumeli	Dobro medsebojno razumevanje sodelujočih	Klima v programu KD	Opis programa
A46	Bilo je sicer malo moških, več nas je bilo žensk	V programu je bilo več žensk kot moških	Raznolikost družinskih članov v skupini	Opis sodelujočih
A47	Bili smo iz različnih področij	Različna znanja sodelujočih	Raznolikost družinskih članov v skupini	Opis sodelujočih
A48	Glede tem se je tudi odprlo dosti stvari v meni, zato mi je tudi bilo včasih težko, ampak mi je bilo fajn o tem spregovoriti	Spoznavanje samega sebe in delitev izkušenj	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A49	Zdaj kar sem opazila je to, da smo se večkrat pogovarjali	Več medsebojne komunikacije pri družinskih članih	Komunikacija	Spremembe v družini
A50	pa tudi več sestankov smo uveljavljali, še zdaj včasih	Več sestankov v družini	Komunikacija	Spremembe v družini
A51	Z močjem sva več v stiku s svojimi otroci	Več stika med starši in otroci	Povezanost med starši in otroci	Spremembe v družini
A52	Program je pozitivno vplival na našo družino	Pozitivni vpliv programa na družino	Ocena vpliva programa	Spremembe v družini
A53	Boljše smo videli našo družinski dinamiko pa razumevanje	Boljše razumevanje družinske dinamike	Spreminjanje odnosov v družini	Spremembe v družini
A54	Boljše sem prepoznala vzorce vzgoje pa pazila kako vzgajam	Boljše prepoznavanje načinov vzgajanja	Ocena vpliva programa	Spremembe v družini
A55	Zdaj ko so začeli s srednjo šolo sem tudi vedno vztrajala, da kar koli se lotiš, da to tudi končaš	Spodbujanje otrokovih uspehov (doslednost, zahtevnost)	Starševska vloga	Opis družine
A56	Jih veliko spodbujava z močjem pa pohvaliva	Spodbujanje otrokovih uspehov (pohvala)	Starševska vloga	Opis družine
A57	Ja počutim se zelo zadovoljna, tudi moj mož	Zadovoljstvo staršev s programom	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
A58	Trajal je nekje tri mesece kar mi je ravno prav ustrezalo, da ni bilo preveč predolgo	Program je trajal tri mesece	Trajanje programa	opis programa
A59	Dobro je bil sestavljen program	Dobro sestavljen program	Opis vsebin	Opis programa

A60	všeč so mi bile teme	Zanimive teme	Opis vsebin	Opis programa
A61	pa kak je vse potekalo	Zadovoljstvo s potekom	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
A62	Se mi je zdelo vse zelo dobro usklajeno	Dobro sestavljen program	Opis vsebin	Opis programa
A63	Fajn mi je bilo, da sem lahko šla od doma pa da se je nekaj dogajalo	Dobra popestritev vsakdana	Vidik sodelujočih v KD	Opis programa
A64	Za vse družinske člani je bilo zanimivo	Vsi člani družine so bili zadovoljni s programom	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
A65	Sprva so bili malo zadržani potem so se pa kar vklopili	Sproščujoča klima v programu	Klima v programu KD	opis programa
A66	Otroci so sicer rekli, da je en fant, ki je tudi sodeloval bil malo naporen in je prišlo do navzkrižja	Drugačnost sodelujočih v programu	Raznolikost družinskih članov v skupini	Opis sodelujočih v KD
A67	Naši pa so tudi bili malo bolj čustveni takrat ampak so se dobro razumeli	Otroci so bili čustveni in so se dobro razumeli z drugimi otroki	Klima v programu KD	Opis programa
A68	Radi so se igrali z drugimi otroci in pogovarjali	Zanimive igre in pogovori z otroki	Opis vsebin	Opis programa
A69	Možu je bil program všeč in je z veseljem obiskoval program	Mož zadovoljen s programom	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
A70	Ni mu bilo naporno pa tudi slišal je veliko stvari	Pridobitev novih informacij	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A71	Sicer je bolj navajen dela, pa z mislimi je vedno nekje pri delu tukaj pa se je pogovarjal, pa se je dobro vključil v skupino	Dobra vključitev v program	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A72	Je tudi rad kaj povedal in delil svoje izkušnje in komentiral izkušnje drugih	Deljenje lastnih izkušenj z drugimi člani in dobro razumevanje	Klima v programu KD	Opis programa
A73	Smo se pogovarjali, da smo se našli v tem programu	Zadovoljstvo s programom	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
A74	Eden od sinov je sicer bil bolj zadržan, bi mogoče povedal več če bi bil sam na delavnicah	Zadržanost sina v programu	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A75	Nekaj pa res. En od otrok je bil bolj hiperaktiven pa je malo motil proces dela. Opazilo se je, da so ga včasih težko umirili	Motnja procesa dela v otroški skupini	pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
A76	Zato sem mislila, da če vreme to dopušča, da bi se šlo večkrat ven na zrak pa da bi se tam igrali	Več zunanjih aktivnosti	Želja po spremembah	Spremembe programa
A77	Da niso vedno v zaprtem prostoru	Več zunanjih aktivnosti	Želja po spremembah	Spremembe programa
A78	pa da se lahko igrajo, da lahko potrošijo energijo	Več iger	Želja po spremembah	Spremembe programa
A79	Lahko bi si ogledali kako razstavo ali kaj podobnega	Več dodatnih aktivnosti	Želja po spremembah	Spremembe programa

A80	Da vidijo tudi nekaj novega pa neko novo okolje – da se malo rabije monotonost	Več dodatnih aktivnosti	Želja po spremembah	spremembe programa
A81	Da bi bilo mogoče tudi več moških prisotnih, ker imajo drugačne poglede na stvari	Želja po vključitvi moških članov	Želja po spremembah	spremembe programa

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	TEMA
B1	Štirje člani smo v družini. Z možem imava dva otroka	Štiričlanska družina	Velikost družine	Opis družine
B2	Hčerka je stara 14 let, sin pa bo kmalu 12	Starejši otroci	Starost otrok	Opis družine
B3	Probamo se čim bolj, kak naj rečem, prilagajat drug drugemu	Družinski člani se prilagajajo drug drugemu	Medsebojno razumevanje	Družinski odnosi
B4	da se razumemo	Dobro medsebojno razumevanje družinskih članov	Medsebojno razumevanje	Družinski odnosi
B5	da se poslušamo	Poslušajo drug drugega	Medsebojno razumevanje	Družinski odnosi
B6	Sicer je zdaj sin v obdobju, ko je zanj vse "ne", hčerka pa je dala že to skozi	Sin se bolj upira kot hčerka	Osebnostne značilnosti otrok	Opis družine
B7	Z hčerko je več pogovora, s sinom pa več pogajanj	S hčerko je manj pogajanja kot s sinom	Medsebojno razumevanje	Družinski odnosi
B8	Probamo se čim več pogovarjati med seboj, jih spodbujava z možem, da povesta, kaj se jima dogaja	Družina spodbuja komunikacijo med seboj	Medsebojno razumevanje	Družinski odnosi
B9	Da se malo povežemo, pa da niso samo navodila, pa da se ne pogovarjamo samo o tem kaj treba narediti doma	Družina dela na medsebojnem povezovanju	Povezanost družine	Družinski odnosi
B10	Sodelovala sva jaz in sin	Sodelovala sta mama in sin	Sodelovanje v programu KD	Udeleženci v KD
B11	Je pa sin takrat bil star 8 let	Mlajši otrok	Starost otroka	Udeleženci v KD
B12	Hčerka ni želela sodelovati	Hčerka ni sodelovala	Sodelovanje v programu KD	Udeleženci v KD
B13	Sin pa je šel ker so šli tudi eni njegovi prijatelji, pa se mu je to slišalo zanimivo	Druženje z vrstniki	Spoznavanje lastne in druge družine	Razlogi za vključitev v KD
B14	V šoli sem opazila plakat pa tudi strokovna delavka na šoli nam je povedala za te delavnice	V šoli je bil obešen plakat za promocijo KD-ja	Pridobitev informacij	Vključitev v KD
B15	Doma smo se pogovorili, če bi sodelovali pa je sin bil za	Doma se je sin strinjal s sodelovanjem	Sodelovanje v programu	Vključitev v KD
B16	Je povedal, da gredo tudi njegovi prijatelji in bi on tudi rad sodeloval	Druženje z vrstniki	Spoznavanje lastne in druge družine	Razlogi za vključitev v KD
B17	Tudi meni se je slišalo zanimivo in želela sem izvedeti oziroma poskusiti nekaj novega	Želja po sodelovanju zaradi novega znanja	Novo znanje	Razlogi za vključitev v KD
B18	V programu pa sva sodelovala v letu 2018	Sodelovanje v letu 2018	Čas sodelovanja	Vključitev v KD
B19	Tak zanimivo mi je bilo	Zanimiv program	Vidik sodelujočih v KD	Opis programa
B20	Veliko je bilo poučnega	Poučen program	Vidik sodelujočih v KD	Opis programa
B21	veliko je bilo praktičnih nasvetov	Veliko praktičnih nasvetov	Opis vsebin	Opis programa

B22	Spomnim se, da to ni bila samo teorija	Zajema teorijo in prakso	Opis vsebin	Opis programa
B23	Takrat je sodelovala tudi ena gospa iz CSD-ja in sta z vodjo razlagale na praktičnih primerih, kako naj vodimo otroke, kako se naj pogovarjamo z njimi in to mi je bilo najbolj všeč	Delo na praktičnih primerih o vzgoji	Opis vsebin	Opis programa
B24	Večkrat se ti zdi, da teorijo obvladaš, ko pa prideš v neko dejansko situacijo pa je težko	Pomanjkanje informacij o vzgoji	Vidik sodelujočih v KD	Opis programa
B25	Dosti je bilo vaj, pa potem tudi doma za razmisliti preko domačih nalog in je bilo zame zelo poučno	Učenje s pomočjo vaj in domačih nalog	Opis vsebin	Opis programa
B26	Spomnim se, kako so otrokom rekli, da morejo narediti in voditi sestanek	Učenje o družinskih sestankih	Opis vsebin	Opis programa
B27	Starši smo med seboj delali tudi v parih včasih	Sodelovanje staršev po parih	Opis vsebin	Opis programa
B28	Všeč so mi stvari, ki te spodbudijo k razmišljanju, pa da nekaj tudi lahko sami naredimo, da imamo doma boljše odnose	Delo na izboljšanju medsebojnih odnosov	Opis vsebin	Opis programa
B29	Za mene je sodelovanje v programu bila pozitivna izkušnja	Pozitivna izkušnja	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
B30	ker smo delali v skupini	Delo v skupinah	Opis vsebin	Opis programa
B31	in smo si veliko stvari izmenjali med seboj, izkušnje smo lahko podelili	Delitev izkušenj s preostalimi člani	Klima v programu v KD	Opis programa
B32	Tudi ostali starši so povedali kako v določenih situacijah reagirajo, kak je njim najboljše	Delitev izkušenj s preostalimi člani	Klima v programu v KD	Opis programa
B33	V skupini sem se počutila zelo sprejeto	Občutek sprejetosti v skupini	Klima v programu v KD	Opis programa
B34	nisem imela problemov deliti stvari z drugimi starši	Zmožnost deliti svoje probleme v skupini	Klima v programu v KD	Opis programa
B35	Zelo dobro smo se med seboj ujeli	Dobro medsebojno razumevanje sodelujočih	Klima v programu v KD	Opis programa
B36	Odperto smo se lahko pogovarjali, ni bilo nobenega slabega ali negativnega odziva	Dobro medsebojno razumevanje sodelujočih	Klima v programu v KD	Opis programa
B37	Nikoli nisem imela občutek, da bi kdo kaj imel proti ali pa da bi povedal kaj izven skupine	Občutek sprejetosti v skupini	Klima v programu v KD	Opis programa
B38	Bilo je sproščeno vzdušje	Sproščujoča klima v skupini	Klima v programu v KD	Opis programa
B39	Najbolj se spomnim, ko so nas vprašali o pozitivnih lastnostih naših otrok, pa nisem prav vedla kaj bi	Ozaveščanje o lastnostih otrok	Opis vsebin	Opis programa

	rekla. Ko pa rečejo negativni, pa jih hitro znaš naštet kar nekaj. To smo ozavestili tam			
B40	Zdaj kakšne večje spremembe nebi rekla, da so se zgodile	Večjih sprememb v družini ni bilo	Spreminjanje odnosov v družini	Spremembe v družini
B41	Malo nas je edino spodbudilo k razmišljanju, da se nekatere stvari lahko rešijo drugače	Program je dal misliti	Pridobitev izkušenj	Izkušnje v programu
B42	Na malo bolj "mehki" način, da se lahko rešijo	Učenje reševati težave na drugačen način	Opis vsebin	Opis programa
B43	Sama sem v program vstopila že z vzorcem vzgoje od naših staršev, na način "ubogaj", "naredi to in to", "tak se to dela". Ni bilo debate	Drugačne prioritete v preteklosti	Družinske navade	Družinski odnosi
B44	Tu pa smo spoznali druge pristope, ne tako avtoritarne	Spoznavanje načinov vzgoje	Opis vsebin	Opis programa
B45	Videla sem, da ni zame samo vloga "vodje" pa ukazi, pač pa, da se lahko pogovarjaš, vzpodbudiš otroka, ga pohvališ	Spoznavanje načinov vzgoje (pohvale)	Opis vsebin	Opis programa
B46	Tudi če je nekaj samoumevnega, to vedenje potem tudi pohvališ in na tem tudi delam zdaj	Več pohval za otroka	Spreminjanje odnosov v družini	Spremembe v družini
B47	Negativno vedenje pa probaš spregledat, ne samo kregat vedno	Več ignoriranja nezaželenega vedenja	Spreminjanje odnosov v družini	Spremembe v družini
B48	Trudim se, da nebi videla samo napake, ampak tudi pozitivne lastnosti	Delo na prepoznavanju pozitivnih lastnosti otrok	Spreminjanje odnosov v družini	Spremembe v družini
B49	Jaz sem bila zelo zadovoljna in mi ni žal, da sem se ga udeležila	Zadovoljstvo s programom	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
B50	Sinu se je zdelo zabavno in zanimivo, ker so imeli delavnice pa igrice so se šli, zato mu je bilo zelo zanimivo	Zanimive delavnice in igre	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
B51	Hčerki pa se je to zdelo preotročje, pa je ni zanimalo in se raje ni udeležila	Nezainteresiranost enega od otrok	Sodelovanje v programu KD	Udeleženci v KD
B52	Sin je vedno šel z veseljem, nikoli ni rekel, da ne bi šel	Zadovoljstvo otroka s programom	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
B53	Meni je ustrezalo vse, ne bi želela spremeniti ničesar	Ocena ustreznosti programa	Zadovoljstvo s programom	Opis programa
B54	Želela bi si še več takšnih programov, kjer delaš tudi na praksi in ne samo	Želja po več takšnih programih	Zadovoljstvo s programom	Opis programa

	teorija, ker nasvetov je na internetu že veliko			
--	---	--	--	--

9.4 OSNO KODIRANJE

1. OPIS DRUŽINE

1.1. Velikost družine

- Sedemčlanska družina (A1, H1)
- Štiričlanska družina (B1, G1)
- Tričlanska družina (C1, D1)
- Dvočlanska družina (E1)
- Petčlanska družina (F1)

1.2. Starost otrok

- Mladostniki (A4, D2, F8, H3)
- Starejši otroci (B2, G12)
- Mlajši otrok (E8)

1.3. Osebne značilnosti otrok

- Pozitivna samopodoba otrok (A13, F7)
- Pridni in prijazni otroci (A12)
- Sin je bolj uporniški (B6)
- Trmast otrok (E10)
- Sin na vozičku (F6)
- Težave s prilagajanjem (G61)

1.4. Starševska vloga

- Spodbujanje otrokovih uspehov (A55, A56)
- Odsotnost mame (C3, C4)
- Rejniška družina (G2)
- Iznajdljivost staršev pri vzgoji (G11)
- Obupanost starša (G39)
- Pokojni mož (H2)
- Mama je opora družine (H12)
- Ni bilo napredka pri vzgoji (H41)
- Povzdigovanje glasu (H44)
- Pomanjkanje informacij o vzgoji (H54)

1.5. Oblika družine

- Oče samohranilec (C2)
- Mama samohranilka (E1)

1.6. Osebne značilnosti starša

- Prioritete v življenju (C9)
- Nesproščenost v družbi (F30)
- Starš nima prijateljev (F31)

1.7. Kraj bivanja

- Bivanje v hiši (G3)
- Otrok v zavodu (G4)

2. DRUŽINSKI ODNOSI

2.1. Medsebojno razumevanje

- Se ne prepirajo (A8)
- Medsebojno prilagajanje (B3, C13, C14, H9)
- Dobro medsebojno razumevanje (A10, A45, B4, C6, D3, D6, E6, E7, F4, H7)
- Poslušajo drug drugega (B5)
- Veliko medsebojne komunikacije (B8, H9)
- Slabi odnosi z drugimi člani družine (E2, E3, E5)
- Živahni odnosi (G8)
- Medsebojno zaupanje (H4)
- Ni se želel pogovarjati o temah in igrah na delavnicah z mamo (G58, G59)
- Različno medsebojno razumevanje (H8)
- S hčerko je manj pogajanja kot s sinom (B7)
- Pritisk na otroke za učenje in delo (C8)
- Sodelovanje staršev (C13, C14)
- Skrb enega za drugega (F4)

2.2. Povezanost družine

- Dobro povezani v družini (A7, B9, D5, F2, G11, H10)
- Držijo skupaj (A9, F5)
- Družina dela na medsebojnem povezovanju (B9)
- Komunikacija z mamo po telefonu (C10)
- Občasno mama pride na obisk (C11)
- Stiki niso strogo urejeni (C12)
- Preživljanje skupnega časa v družini (D5)
- Sreča starša je odvisna od sreče otroka (D42)
- S sinom sta ostala sama (E4)

2.3. Izzivi v družini

- Težave v družini (A30, C7, D4, F32, G6, G7, G9, G10, H6)
- Drugačnost družine (F3, F6, H5)

- Težave s komuniciranjem (F32)
- Slabi odnos s sovrstniki (F39)
- Težko obvladljive navade sinov (G10)
- Zahtevno delo z otroki (H6)
- Izzivi v vzgajanju otrok (H42)
- Ni bilo podpore izven družine (H40)

2.4. Družinske navade

- Drugačne prioritete v preteklosti (A42, B43)
- V preteklosti je bila slabša komunikacija s svojimi starši (A41, H68)
- Izvajanje družinskih sestankov (D39, D43)
- Dobro reševanje težav že v preteklosti (D37)
- Raznolike teme nosijo različno težo v družini (D41)
- Delo na samopodobi otrok (F7)
- Gospodinjska dela, domače naloge, učenje (H65)
- Skupaj kuhajo, pečejo, delajo (A11)

3. UDELEŽENCI V KD

3.1. Sodelovanje v programu

- Mama in sin (B10, D8)
- Mama, oče in otroci (A)
- Mama in hči (F9)
- Mama in otroci (H14)
- Oče, sin in hči (C5)
- Strinjanje družinskih članov s sodelovanjem (B16)
- Sodelovalo je večje število družin (D32)
- Občasno sodelovanje družin (D33, D34)
- Upiranje prvim trem obiskom (G55)

3.2. Starost otrok

- Starejši otroci (A5, C17, H13)
- Mlajši mladostnik (A6, D7,)
- Mlajši otrok (B11, E8)
- Mladostniki (F8, H13)

4. VKLJUČITEV V KD

4.1. Čas sodelovanja

- Leto 2016 (A21)
- Leto 2017 (E13, H15)

- Leto 2018 (B18, C21, D17)
- Leto 2019 (F13)
- Leto 2022 (G)

4.2. Pridobitev informacij

- Razlikovanje med družinami (A20)
- Izvedeli preko Ars Vitae (A22, f12)
- Izvedeli v šoli (B14, C19, D14)
- Iskanje informacij o programu na spletu (D15)
- Zanimanje za vsebino (D16, G17)
- Sodelovalo je večje število družin (D32)
- Izvedeli preko CSD-ja (E11, G16, H16)

5. RAZLOGI ZA VKLJUČITEV

5.1. Novo znanje

- Želja po novem znanju (A14, B17, C18, C 45, D11, D35, F10, H17, H23)
- Pomembnost učenja staršev (D12)
- Želja po raznolikosti programov (D10)
- Želja spoznati nove vsebine (D9, F10, G18)

5.2. Širitev socialne mreže

- Želja spoznati druge družine (A15)
- Želja spoznati raznolikosti programov (D10, G17)
- Želja po pogovoru, delavnicah, ustvarjalnosti (F10)

5.3. Spoznavanje lastne in druge družine

- Primerjava svoje družine z drugimi (A16)
- Želja spoznati raznolikost družin (A18)
- Druženje z vrstniki (B13, B16)

5.4. Pomoč pri vzgoji

- Želja po odraščanju otroka v prijetnem okolju (D13)
- Izboljšanje starševske vloge (D35)
- Želja po pomoči pri vzgoji (E9, G13, G15, H21)
- Iskanje pomoči na CSD-ju zaradi izzivov v družini (G15)
- Želja po spodbudi (H21)

5.5. Kraj sodelovanja

- Bližina lokacije izvajanja KD (E12)

6. OPIS SODELUJOČIH V KD

6.1. Raznolikost družinskih članov v skupini

- Raznolike izkušnje družin (A20, C38, E19, G27, G37, H48, H73)
- Različni pristopi vzgoje otroka (F16)
- Sodelovanje z družinami z različnimi izzivi (G27)

6.2. Opis sodelujočih

- Več žensk kot moških (A46)
- Različna znanja sodelujočih (A47)
- Pomoč gospe iz CSD-ja (H20)
- Prijetne družine (H27)
- Vsaka družina se bori za dobro prihodnost svojih otrok (H38)
- Prijazna in dobra vodja programa (E33, E62, H19)

7. OPIS PROGRAMA

7.1. Vidik sodelujočih v KD

- Zanimiv program (A23, B19, C43, D26, D51, F19, H24)
- Ločene skupine za starše in otroke (A24, C25, D19, E23, G25, H29)
- Dobro poskrbljeno za otroke (A25, F20)
- Dobra popestritev vsakdana (A63)
- Poučen program (B20, D52, E15, F35, H49)
- Pomanjkanje informacij o vzgoji (B24)
- Učenje, kako iz teorije prenesti v prakso (C26, G40, H39)
- Otroci so se igrali (C27, D22)
- Dober program (C31, C42, E60, F14)
- Pridobivanje novih informacij (C32, C35, D28, E16, F51)
- Koristne teme (C34, D27, E36)
- Razgibanost (C50, C51)
- Medsebojno sodelovanje med starši (D20, E17, E18)
- Različno doživljanje programa zaradi starosti (D52, D56, E55)
- Zanimive teme o socialnih veščinah (D57)
- Uporabnost tehnik ignoriranja (E38)
- Uporabnost načinov reševanja težav (E39)
- Program nudi pomoč pri vzgoji otroka (E50, F16, H32, H71)
- Priporočljivo ostalim družinam (E56)
- Ustrezne ure in število delavnic (E61)
- Razumevanje otroka (F15)
- Drugačna (pozitivna) perspektiva na težave (F17, G34)
- Delo na pozitivni samopodobi otrok (F47)
- Raznolikost programa (G19)
- Več komunikacije v starševski skupini (G26, H30)
- Varen prostor za pogovor (G28)

- Uporabnost igre vlog (G30)
- Različno doživljanje programa zaradi raznolikosti problemov (G36)
- Samospoznavanje (H31)

7.2. Klima v programu KD

- Zmožnost deliti svoje probleme v programu (A31, A37, A43, A45, B31, B32, B34, C37, E34, E41, F52, G29, G35, G52, H33, H46)
- Dobro razumevanje članov (A38, A45, A67, A72, B35, B36, C36, D30, E40, E42, E58, H53, H75)
- Sproščujoča klima (A65, B38, D31, E22, F22, H45)
- Občutek sprejetosti v skupini (B33, B37, H37, H78)
- Dobro počutje (D25, D29)
- Sočutnost (E20)
- Zaupanje (E41)
- Zadržanost pri sodelovanju zaradi nepoznanih ljudi (F33)
- Medsebojna pomoč v skupini (H34)
- Nudenje opore (H35)
- Povezovanje otrok preko iger (H79)

7.3. Opis vsebin

- Pestre in raznolike vsebine (A27, C24, E63, G51, H25)
- Domače naloge (A28, B25, C28, E25)
- Posebno gradivo oziroma skripte (A29, E24)
- Obširne teme (A36, G31)
- V uvodu sprostitev z malico (A26, D24, E21, H28)
- Dobro sestavljen program (A59, A62, F26)
- Zanimive teme (A60, H77)
- Zanimive igre in pogovori (A68, B50, C49)
- Praktični nasveti (B21, G31)
- Zajema teorijo in prakso (B22)
- Delo na praktičnih primerih o vzgoji (B23, E37, H26)
- Učenje s pomočjo vaj in iger (B25, D23)
- Učenje o družinskih sestankih (B26, C29, D38)
- Sodelovanje v parih (B27)
- Delo na izboljševanju odnosov (B28)
- Ozaveščanje o lastnosti otrok (B39, D18, F48)
- Učenje o reševanju težav (B42, E27, F44, G20)
- Učenje o postavljanju mej (C22)
- Učenje o komunikaciji (C23, D18, G21, H26)
- Učenje o otrokovi igri (C30)
- Igranje igre vlog (D21)
- Teme o drogah (E26)
- Učenje o starševski vlogi (E27)
- Pogovor z otroki, kaj je zaželeno, in dajanje spodbude (F21)
- Možnost ustvarjanja v programu (F50)
- Učenje o dajanju pohval (G22)
- Učenje o nagradah (G23)

- Učenje o vrednotah (G24)
- Učenje o vztrajnosti pri vzgoji (G53)

7.4. Trajanje programa

- Tri mesece (A58)
- Delavnice so trajale eno uro in pol (E14)

7.5. Zadovoljstvo s programom

- Zadovoljstvo s programom (A57, A64, A69, A73, B49, B52, C48, C54, D55, D58, E30, E57, F43, F49, G33, G48, G62, H70, H74)
- Zadovoljstvo s potekom (A61, C55)
- Zadovoljstvo z vodjo (C55)
- Ustreznost programa (B539)
- Zadovoljstvo z igrami (E59)
- Želja po več podobnih programih (B54)
- Veselje ob nagradi v programu (C52, C53)
- Zadovoljstvo s sodelujočimi (H51)

7.6. Lokacija programa

- Delavnice so potekale na CSD-ju (E32, H18)

8. IZKUŠNJE V PROGRAMU

8.1. Pridobivanje izkušenj

- Samospoznavanje (A34, A48)
- Samozavedanje lastnih težav (A35)
- Pridobivanje novih izkušenj (A70, D47, E51, F27, F29, F46, G32)
- Program je dal misliti (A44, B41)
- Dobra vključitev v program (A71)
- Zadržanost otroka (A74)
- Motnje v procesu dela v otroški skupini (A75)
- Pozitivna izkušnja (B29, D44, E43, F28)
- Delo v skupinah (B30)
- Uporaba naučenega doma (C33, C39, F42)
- Postavljanje mej (C40)
- Pridobivanje novih informacij (C46, G50)
- Želja po sodelovanju v programih o otrocih (C47, H50)
- Širjenje socialne mreže (D48, F23, F25)
- Raznolike izkušnje glede vzgoje (D49, D50, H43)
- Razvijanje zaupanja do drugih (E28)
- Zmožnost reševanje težav (E28, H36)
- Primerjava lastnih izkušenj z drugimi družinami (E29)
- Izguba občutka osamljenosti (E35)
- Uporabnost »jaz sporočil« (F41)

9. SPREMEMBE V DRUŽINI

9.1. Spreminjanje odnosov v družini

- Boljše razumevanje družinske dinamike (A53)
- Večjih sprememb ni bilo (B40, C41, D36, F34)
- Več pohval za otroka (B46, H69)
- Več ignoriranja nezaželenega vedenja (B47, G44)
- Prepoznavanje pozitivnih lastnosti otrok (B48)
- Več družinskih sestankov (D40)
- Vključevanje naučenih tehnik vzgoje otroka (E44, H56)
- Uporaba novega znanja (E45, G43)
- Boljše samozavedanje o lastnih čustvih (E53)
- Manjše upiranje sina (G38)
- Napredek v družinskih odnosih (G47)
- Več demokracije v družini (H58)
- Boljše postavljanje mej (H61)
- Vztrajnost, da končajo delo (H64)
- Več medsebojne komunikacije (A49)

9.2. Komunikacija

- Zavedanje o pomembnosti besed (E48)
- Predaja novega znanja ostalim članom družine (F38,)
- Več komunikacije v družini (H67)
- Več sestankov v družini (A50)

9.3. Povezanost med starši in otroci

- Večja povezanost med družinskimi člani (A51)
- Zadovoljstvo starša, da otrok sprejema program (G60)

9.4. Ocena vpliva programa

- Pozitivni vpliv (A52)
- Boljša samopodoba otroka (F37, G54)
- Izguba občutka osamljenosti (H47, H55)
- Boljše prepoznavanje načinov vzgajanja (A54)
- Samozavestnejša vzgoja (E46, E52, E54, F36, G42, G45, G46, H57)
- Bolj obvladljiva vzgoja (E47)

10. SPREMEMBE PROGRAMA

10.1. Želje po spremembah

- Več zunanjih aktivnosti (A76, A77, A79)
- Več moških članov (A81)
- Več iger (A78)
- Več podobnih programov (D45, D46, H72)

- Večkratno izvajanje (D60, E31, F53)
- Doživljanje programa kot nekaj koristnega za starše, ne breme (D61)
- Daljše delavnice (G65)